

BIA-P. 2.3.1/2-61

การบำเพ็ญบารมีที่ถูกต้องแนวทาง

[ชุดลอยปทุม อันต์ับ ๖๑]

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพทธทรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวสู่สเตรัจฉาน ฯ
จะทกซ์ทนทนกันวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไฟศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๖๑]

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยายชุด ปัญหาแห่งมนุษยภาพ
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา
วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

ศรัทธาบริจาคน

ของ

พ.ญ. เสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์ และญาติมิตร
(มีรายชื่อท้ายหนังสือนี้)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๓,๐๐๐ เล่ม

ธันวาคม ๒๕๒๗

ธรรมพรปีใหม่

อันชีวิต ผลิตขึ้นมา จากพระธรรม
ด้วยพระธรรม โดยพระธรรม นำวิถี
สุทธิ ปัญญา เมตตา และขันดี
ปีใหม่นี้ มากกว่าเก่า พวกเราเอ๋ย

พุทธทาส อินทปัญโญ

๑๓ ไมททา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ อันเป็นธรรมาทน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เมื่อสิ่งนี้ มี
ในที่สุด แต่จะครบแก่การอุทิศ, จึงขออุทิศ

คำว่า "ธรรม" เมื่อแปลโดยย่อ มีความหมาย มาก
มายหลายประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ของธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการ ของเขา,
เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ทั้ง โดยส่วนตัว และ
ส่วนรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้จัก สิ่งนี้ เสีย
การธรรมะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือ ๓
ประการในหลักวิชา ในธรรมะรอบคอบอันเกิดจากพระประพจน์
คือธรรมะ นั่นเอง. สังเกตว่า โลกสมัยใหม่คน ชอบยึดถือ
วิชาธรรมะรอบคอบนั้น และเจริญเติบโตขึ้นในคนกระ-
ทั่ง มีจิตใจเป็นนักเลงใจ ทั้งเนื้อทั้งตัว. มหากาเลสรัต
ชีวิตจิตใจ คนเห็นไว้ว่า ไม่ดีต่อมีธรรมะอะไรก็ใน
โลกแล้ว; แต่ทั้งนี้ไม่เห็นใจของคนในได้มีที่อยู่
ตลอดเวลา เป็นพาสแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ของเขา มีอยู่
เสีย แต่เขาเห็นใจ สนองความดีของพระศาสดาในที่นั้น.

โลกส่วนใหญ่นี้ ก็คงตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

การรู้จักธรรม คือการรู้เอาอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง คน
 ไม่ฉลาดในโลกนี้ สักใด แม้ไม่มีความรอบรู้เลย ก็คิดสิ่งต่างๆ อยู่
 กับสิ่งที่คิด อย่างง่าย ๆ ๑๑๑. มิฉะนั้นเป็นความสงสัยในใจ ย่อม
 มีไม่เป็นที่แน่นอน ความสงสัยในใจ สำหรับผู้ที่รู้ธรรมอย่างแท้-
 จริง. ความไม่แน่นอน ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อมมีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความสงสัย
 ใจที่สงสัยว่ากัน หากเอาสติปัญญาไป. ผู้ประพฤตินั้น ย่อม
รู้สิ่งที่ดีงาม เมื่อรู้สิ่งที่ดี ย่อมได้ประพฤตินั้น หรือเมื่อได้ทำ
 หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความประพฤติดี ของ
 ผู้ที่ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม. ไม่ด้วยความสงสัยอันเป็นบาป
 คือสงสัยในบาปของเพื่อนมนุษย์ คือ ทน หงุดหงิด โกรธ และ
 ใจที่ตลกเขินอายของบาปของเพื่อนมนุษย์นั้น เสียแล้ว.

ธรรม: ข้อใดในธรรมที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง รู้จักมี
 แปรคือมีจิตใจ และจิตใจนั้นอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ควรทำ
 ทรัพย์สมบัติ ก็ยังยึดมั่นถือมั่น มีรสหนอย ฯลฯ อย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นไม่เพื่อ สันติสุข สันติสุข และ สันติภาพ
ของสัตว์ โดยส่วนเดียว, มีสังกตวัตถุทุกชนิดที่ตนเห็นแก่
 ใจ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และพฤกษชาติด้วย, ไม่เห็น
 ความเป็นตนใด หรือเห็นแก่เห็น แม้แต่เห็นด้วยดี. คือ
 นี้เรียกว่า ชาติ, ชาติ, หรือ ข้อใดที่ตนยึดมั่น ย่อมมี
 แก่ผู้ประพฤตินั้น. ข้อนี้ หมายถึง ความว่า ชาติ ไม่มีความ
 หมายของชาติใด ๆ, มีแต่ สัตว์เดรัจฉาน ยึดมั่นแต่ชาติที่
 ประพฤติธรรม เห็นตนมี ชาติ.

เขา มี ๓ หู ๑ มุม ๑ ลิ้น ๑ มวย ๑ โคน ลิ้น หัว มี ๓ ปร ผัก ๓ เพื่อ ให้
 รู้จักสิ่ง ทั้ง ๓ อย่าง อย่าง ถูกต้อง ตามที่ เป็นจริง เพื่อ มี ชีวิต อยู่ ได้
 อย่าง สุขสบาย มี ๓ หู ๑ มุม ๑ ลิ้น ๑ มวย ๑ โคน ลิ้น หัว มี ๓ ปร เป็น
 สื่อ ให้ เรา เข้า เป็น อาณาเขต ของ โลก คน ใน หัว มี ๓ ลิ้น ๑ มวย ๑ โคน
 เป็น กั้น อยู่ โดย มาก ใน โลก ๓ ปร มี ๓ ลิ้น ๑ มวย ๑ โคน ช่าง ทำ ล้าง ชาติ ชรามะ .
 เขา มี ๓ ลิ้น ๑ มุม ๑ โคน หัว มี ๓ ปร ก็ ๓ ปร ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ๓ หู ๑ มุม ๑ ลิ้น ๑ มวย ๑ โคน ๓ ปร สัมผัส โลก แต่ ใน สัก ๓ ปร มี ๓
 ๓ ปร ไม่ เป็น ๓ ปร เป็น ๓ ปร แก่ เรา ได้ โดย อาศัย ชรามะ ๓ ปร ๑๒ . ที่
 คน ใน โลก ทำ ได้ เช่น นี้ โลก นี้ ก็ เป็น โลก นี้ ๓ ปร ๑๒ อยู่ ๓-
 ๓ ปร หัว มี ๓ ปร โลก ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร เพราะ เป็น โลก นี้ ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐

๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓ ปร ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

๑ มกราคม ๒๕๒๖

ปัญหาแห่งมนุษยภาพ
บรรยายที่ลานหินโค้ง สวนโมกข์

๒๑ มีนาคม ๒๕๒๔

การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชาเป็นครั้งที่
๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **ปัญหาแห่งมนุษยภาพ**
ต่อไปตามเดิม; แต่จะกล่าวโดยหวัช้อย่อย. ในวันนี้ว่า
การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง.

เป็นที่ทราบกันอยู่เป็นอย่างดีแล้ว ว่าเรากำลังพูดถึง
เรื่อง **ปัจจัยแห่งความเป็นมนุษย์**. ความเป็นมนุษย์แบ่ง
ได้เป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายกายและฝ่ายใจ. ฝ่ายกายก็อาศัย
ปัจจัยทางวัตถุตามฝ่ายกาย, ฝ่ายใจก็อาศัยปัจจัยในทาง
จิตใจ ตามทางจิตใจ.

ปัจจัยทางจิตถือว่าเป็นปัจจัยที่ ๕

ชีวิตในทางฝ่ายกายอาศัยปัจจัยทางวัตถุ ๔ อย่าง คือ อาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัยใช้สอย, และ การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ. ส่วนชีวิตในฝ่ายจิตใจนั้น ก็อาศัยปัจจัยซึ่งไม่ใช่วัตถุ ล้วนแต่เป็นการกระทำที่เกี่ยวกับใจ ทำจิตใจให้เจริญองงามก้าวหน้า; เราจึงเรียกเสียใหม่ว่า ปัจจัยทางฝ่ายจิตใจ เพราะมันเกินมาจากปัจจัยทางฝ่ายกาย ซึ่งมีอยู่เพียง ๔, เราจึงเรียกว่าปัจจัยที่ ๕ และจัดให้ปัจจัยที่ ๕ นี้ มีได้มากมายตามความประสงค์ของเรา, ยังไม่เคยมีใครกำหนดลงไปว่า มันมีกี่อย่าง. อาตมาจึงได้นำมากล่าวตามที่เห็นว่าสมควร และได้กล่าวมาแล้ว ๑๑ อย่าง จนถึงวันนี้ก็เป็นอย่างี่ ๑๒. ขอให้ท่านทบทวนดูให้ดี ว่าปัจจัยที่ ๕ คือบำรุงส่งเสริมเรื่องจิตโดยเฉพาะนั้น จะมีใ้ค้อ่างไรต่อไป.

วันนี้ระบุว่า การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง เป็นปัจจัยที่ ๕, อันดับี่ ๑๒. การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง ก็คือถือว่า อาศัยอำนาจสัตยชาติญาณ ด้วยเหมือนกัน, สัตยชาติญาณแห่งการวิวัฒนาการ ก็มัน ต้องการจะดีกว่า

เต็ม อยู่เรื่อยไป จึงมีการค้นรณและการเปลี่ยนแปลงให้ดีกว่า
เต็ม. เราจึงเอาสัญชาตญาณอันนั้นมาเป็นกำลัง, อากัณฑ์
ตั้งที่สัญชาตญาณอันนี้ คือความต้องการจะดีกว่าเต็มอยู่เรื่อย
ไป ซึ่งได้ทำให้โลกนี้วิวัฒนาการในทางด้านจิตใจมาแล้วเป็น
อย่างยิ่ง.

การได้สิ่งที่สุดท้ายของบ้ำเพญบารมี.

สำหรับคำว่า บารมี คำนี้แปลว่า การทำให้เต็ม, ให้
ถึงที่สุดที่มันควรจะเต็ม; อาจจะมีผู้แปลคำว่าบารมีเป็น
อย่างอื่นก็ได้. แต่สังเกตดูตัวหนังสือแล้ว ควรจะแปลว่า
การทำให้เต็ม คือให้ถึงที่สุด ตามที่มันควรจะเต็ม, มันเป็น
วิวัฒนาการที่เราารู้สึกได้.

ขอให้ทุกคนนึกดูว่า เราอยากดีกันอยู่ทุกคน, และ
อยากให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป, แล้วก็ได้พยายามทำความดีอยู่. อันนี้
ถ้าใครไม่รู้สึกอีกละก็ ไม่รู้จะพูดว่าอย่างไร. อาตมาถือว่า
ทุกคนรู้สึกอยู่ก็รู้สึกได้ ว่าเรากำลังทำให้มันดียิ่งๆ ขึ้นไป จน
กว่าจะถึงที่สุด, จนมีคำพูดว่า เกิดมาเป็นมนุษย์ ต้องได้สิ่ง

ที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. นี้เรียกว่าบารมี หรือ การ
บำเพ็ญบารมี คือการทำให้เต็ม.

แต่คำกลางๆเช่นนี้ จะยกไปเรียกว่า ทำให้เต็มใน
ฝ่ายชั่ว ก็ได้เหมือนกัน, ก็เรียกว่าเต็มได้เหมือนกัน. คน
ชั่วก็ต้องการจะเต็มตามแบบของคนชั่ว, คนดีก็ต้องการจะ
เต็มตามแบบของคนดี. แต่ถ้าว่าจะเรียกว่า บารมี กันแล้ว
จะหมายถึงแต่ต้องการให้เต็มในทางฝ่ายดี; ถ้าเป็นฝ่าย
ชั่วหรือให้เต็มในฝ่ายชั่ว ไม่เรียกว่าบารมี, มีคำอื่นเรียก
เช่นที่ได้เคยบรรยายมาแล้วหลายครั้งหลายหนว่า มันเป็น
การเพิ่มกิเลสหรือเพิ่มอนุสัย ไม่เรียกว่าบารมี.

ที่นี้อาจจะให้ดูให้ละเอียดออกไปว่า การบำเพ็ญ
บารมีนั้นมันมีได้โดยธรรมชาติ คือไม่ต้องมีเจตนา; และมี
ได้โดยมีเจตนา. ที่มีได้โดยธรรมชาติโดยไม่ต้องเจตนา
ก็คือโดยอำนาจของสัญชาตญาณ ดังที่กล่าวมาแล้วข้าง
ต้น. เราจะเห็นได้ว่า สิ่งที่มีชีวิตทุกสิ่งมันดิ้นรนเพื่อจะดิ
ขึ้น, ให้ชีวิตนั้นมันดิ้นทั้งทางกายและทางใจ, นี้เรียกว่า
โดยธรรมชาติ ซึ่งก็ไม่ต้องอธิบายก็ได้ ว่าทำไมมันจึงเป็น
อย่างนั้น.

เรื่องของธรรมชาติมันมากหรือมันละเอียดเกินไปจนเราไม่ต้องรู้จักได้; เรารู้แต่ว่าเราควรทำอะไร ในส่วนที่มันเกี่ยวข้องกับเรา. นี่โดยธรรมชาติมันก็มีการบำเพ็ญบารมี คือให้ดีถึงที่สุด ให้เต็มถึงที่สุด อยู่โดยธรรมชาติอันลึกลับ, เป็นสัจยชาติญาณอันลึกลับของสิ่งที่มีชีวิต; แม้แต่ชีวิตระดับต่ำเช่นต้นไม้ เขาพิสูจน์ได้ว่า มันต้องการจะดียิ่งๆ ขึ้นไป. และตัวชีวิตนั้นเองเป็นการบำเพ็ญบารมี พุคอย่างนี้ก็ได้, การบำเพ็ญบารมีก็คือตัวชีวิตนั้นเอง, ตัวชีวิตนั้นเองมีการบำเพ็ญบารมี, ชีวิตมันจึงก้าวหน้าไปในทางดี ตั้งแต่แรกสร้างโลก ก่อนแต่จะมีโลก ยังไม่มีสิ่งที่มีชีวิต, มีโลกแล้วมีสิ่งที่มีชีวิต แล้วมันก็มีอะไรๆ ดีกว่าเดิมเรื่อยๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ.

อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าต้องมีเจตนา ก็บารมีโดยเจตนา ของผู้ที่ต้องการจะให้เร็วเข้า. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติมันไม่เร็ว หรือมันไม่แน่นอน มันอาจจะแกว่งก็ได้; ฉะนั้นจึงมีการบำเพ็ญบารมีที่แน่นอน ที่มีจุดหมายที่แน่นอน และให้ดีที่สุดให้เร็วที่สุด เท่าที่จะเร็วได้. นี่ของผู้ที่ต้องการจะให้เร็วเข้า. เราทุกคนรู้เรื่องนี้แล้ว ก็ต้อง

การโดยเจตนา, คือทำให้มันตีเร็วเข้า อย่างที่เรา ก็พยายาม
กันอยู่ทุกวิถีทาง. อะไรเป็นจุดหมายปลายทางที่เราต้องการ
เราก็พยายามทำให้มันเร็วเข้า, จึงเห็นได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ
ที่จะต้องหยิบขึ้นมาพิจารณา แล้วก็จัดการให้มันเป็นไปตาม
นั้นได้จริงๆ.

บำเพ็ญบารมีได้หลายระดับ.

ที่^๕จะพูดถึงระดับ หรือ ขนาดของการบำเพ็ญ
บารมี; คำ^๕นี้ใช้ได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด คือกว้างขวาง.
การบำเพ็ญบารมีชั้นสูงสุด ก็อย่าง^๕ที่พวกกันอยู่หรือรู้กันอยู่ว่า
บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า, หรือบำเพ็ญบารมีเพื่อ
เป็นพระอรหันต์ เป็นอย่างน้อย, ผู้ที่บำเพ็ญบารมี^๕
เรียกกัน ในฝ่ายเถรวาทเราว่า พระโภทิสัตว์; อย่าง^๕
เป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อสูงสุดเหนือโลก. ที่ยังมีบารมี
ชั้นธรรมคาสามัญทั่วไป เพื่อประโยชน์ในโลก ก็เรียกว่า
บำเพ็ญบารมีได้เหมือนกัน แม้ที่มันเป็นไปเองโดยสัญชาต-
ญาณนั้น ก็ยังกล่าวได้ว่า เป็นการบำเพ็ญบารมีด้วยเหมือนกัน
ทั้งที่ไม่รู้สักตัว.

บำเพ็ญบารมีที่เราเคยได้ยินกันอยู่ จะเล็งถึงแต่ฝ่ายสูงสุด คือเป็นโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า, หรือคนบำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระอรหันต์ เรียกว่าพุทธบารมี สวากบารมี ก็แล้วแต่จะเรียกโดยสมควรแก่กรณี. ทุกคนอยากดีก็พอกพูนความดี ทำความดีกันอยู่ทุกคน อะไร ๆ ก็ตั้งใจว่า ให้เป็นไป เพื่อนิพพาน **อธิษฐานว่า นิพพานปัจจุโยโหตุ.** ถ้าเขาพุดจริง ตั้งใจจริง ไม่พุดกันแต่ปาก นั่นก็คือการบำเพ็ญบารมีอยู่แล้ว, แล้วก็เพื่อชั้นสูงสุดระดับสูงสุด เป็นพระอรหันต์เป็นอย่างดีน้อย จึงจะนิพพานได้. นี่บำเพ็ญบารมีเพื่อนิพพาน การที่เราพยายามศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ ในพระพุทธศาสนา โดยวิธีต่างๆ อย่างสุกความสามารรถ ก็คือการบำเพ็ญบารมีในส่วนนี้ ก็เป็นส่วนสูง,

ส่วนธรรมทาสสามัญ คนบำเพ็ญบารมีเพื่อประโยชน์อย่างในโลก อย่างอยู่ในโลกที่เรียกว่าโลกิยะ เพื่อจะให้เป็นคนร่ำรวยก็บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นคนร่ำรวย, เพื่อให้มีชื่อเสียงก็บำเพ็ญบารมีในทางสร้างชื่อเสียง, อยากให้คนเคารพนับถือ ก็สร้างความดีบำเพ็ญบารมีเพื่อให้เขาเคารพนับถือ, เพราะ

เหตุที่ว่า ทำไม่ได้ทันทีที่ต้องการ ต้องทำไปตามลำดับ
จึงเรียกว่าบำเพ็ญบารมี. ถ้าสิ่งใดทำได้ทันที สิ่งนั้นไม่
เรียกว่าบำเพ็ญบารมี. เทียบวันเป็นสิ่งที่เราก็กเห็น ๆ กันอยู่
ว่ากว่าจะมีเงินจำนวนมาก ก็ต้องบำเพ็ญสะสมสักเท่าไร,
กว่าจะมีเกียรติยศชื่อเสียง ก็ต้องทำให้โลกเขาเห็นเพียงพอ
เสียก่อน ที่จะไว้ใจและนับถือ. ฉะนั้น จึงต้องมีหลักการ
ในการบำเพ็ญบารมี ซึ่งจะต้องทำให้ถูกต้อง ไม่ว่าจะ
ต้องการประโยชน์อย่างโลก ๆ ในโลกนี้ หรือว่าจะต้องการ
ประโยชน์เหนือโลก ก็ต้องบำเพ็ญบารมี.

แล้วก็ลองคิดดูเอาเองว่า ถ้าเราได้บำเพ็ญบารมีอย่าง
นี้ มันเป็นปัจจัยอะไร? มันก็เป็นปัจจัยในทางด้านจิต
ใจ ให้จิตใจมันสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปเป็นข้อแรก. ความสูงในทาง
กายทางวัตถุนี้ มันมาทีหลัง มันตามมาทีหลัง มันเป็นเรื่อง
พลอยได้ แม้ว่าเราไม่ได้ตั้งใจ แต่ถ้าทำถูกต้องกับเรื่องราว
แล้ว มันก็ได้เอง. ถ้าสนใจก็จะสามารถทำให้สำเร็จประ-
โยชน์ได้ทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจ. เทียบวัน
มุ่งหมายเฉพาะฝ่ายจิตใจเป็นส่วนใหญ่. เรื่องทำมาหากิน
ให้ได้เงินได้ลาภได้ชื่อเสียงนั้น มันเป็นเรื่องฝ่ายวัตถุ, แล้ว

ก็เป็นทีที่เข้าใจกันอยู่โดยทั่วๆ ไปแล้ว ไม่ใช่ความมุ่งหมายที่จะบรรยายกันในวันนี้.

ในวันนี้เรียกว่าบัจจยที่ ๕ บัจจยแก้จิตใจ มาถึงอันคัมที่ ๑๒ เรียกว่า บำเพ็ญบารมีให้ถูกต้องทาง นี้แสดงว่า มันต้องมีแนวทาง; ถ้าผิดแนวทาง มันก็ไม่ไปที่นั่น หรือว่ามันทำผิดโดยหลักใหญ่ๆ. เราจะเห็นได้ว่าแม้เดี๋ยวนี้ก็ยังมีคนเรียนกฎหมายแล้วก็ไปเป็นช่างไม้ อย่างนี้ก็เรียกว่ามันไม่ค่อยถูกต้องทาง มันสู้เรียนกฎหมายเพื่อไปเป็นนักกฎหมายไม่ได้ หรือเรียนช่างไม้เพื่อไปเป็นช่างไม้ มันถูกต้อง การบำเพ็ญบารมีก็ถูกต้อง.

นี้เราพุทธบริษัททั่วไปมีทางอย่างไร เราถือเอาพระพุทธรูปเจ้าเป็นหลัก เราควรจะได้พิจารณาถึงการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธรูปเจ้า แล้วเราก็เอามาพิจารณาบำเพ็ญเท่าที่เราจะทำได้, ไม่ใช่ทำเท่าเทียมพระองค์ได้ ไม่มีทางเลย, ไม่จำเป็นจะต้องทำอย่างนั้นด้วย. แต่ว่าเราถอดเอาแบบมาปรับปรุงให้พอดีที่เราจะประพฤติได้ ตามควรแก่ฐานะของเรา; มันเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย, และอาจจะแน่นอนด้วย, ถ้าว่าเราเดินตามรอยของพระพุทธรูป ในการ

บำเพ็ญบารมี. แต่อย่าลืมว่าไม่ใช่พูดอวดดี, ไม่ใช่พูด
จ้วงจาบพระพุทธเจ้าว่าจะทำได้เหมือนหรือเท่ากัน; ถ้า
ทำได้เหมือนหรือเท่ากัน ก็เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง, เตี่ยวัน
เรายังไม่ได้หวังถึงอย่างนั้น แต่ต้องการให้ไปทางนั้นให้มาก
ที่สุดเท่าที่จะมากได้ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ยังเป็น
คนธรรมดา. นี่ก็เรียกว่า อยู่อย่างน่วภาควุฒิใจ น่ายินดี
คือมันมีการก้าวหน้า เลื่อนไปในทางสูง เรียกว่าตามรอย
พระพุทธเจ้าได้จริงๆ.

จะปฏิบัติตามพระพุทธบารมีได้เพียงไร.

เฮ้, เรามาพิจารณาดูบารมีของพระพุทธเจ้า
กันก่อน พร้อมทั้งสังเกตดูว่า จะปฏิบัติตามท่านได้สัก
เท่าไร.

บารมีที่ ๑. ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ทานบารมี
คือ บำเพ็ญให้เต็มในส่วนทาน. คำว่า *ทาน* นี้แปลว่า *ให้*
สิ่งที่เราไม่อยากจะให้ นั้นแหละ. เรามีเงินมีของมีอะไรก็
ตาม เราไม่อยากจะให้, เราอยากจะเอาไว้เป็นของเรา เพราะ
เรามีความขี้เหนียว พูดกันตรงๆอย่างนี้. แต่ถ้าเราหัดทำ

ลายความขี้เหนียว คือให้ นันแหละ คือทาน คือการให้
 บำเพ็ญให้มากให้เต็ม เรียกว่า ทานบารมี. รักผู้อื่น,
 เอื้อเฟื้อผู้อื่น, มีความมุ่งหมายชัดเจนเจาะจงลงไป จะให้
 สิ่งไรแก่ใคร ตามความเหมาะสม หรือว่าเหมาะสมแก่ตัว
 ผู้ให้ คือการทำลายความตระหนี่.

เรื่องให้ทานนี้ เราฟังกันมากที่สุด ก็คือ เรื่องพระ-
 เวสสันดรโพธิสัตว์ ให้ทานสิ่งของจนคนอื่นเขาโกรธเขาไม่
 คบ, ออกไปอยู่ป่า ก็ยังให้ทานลูกให้ทานเมีย จนไม่มีอะไร
 เหลือ, เรื่องพระเวสสันดรนั้นก็ เป็นใจความของทานบารมี.
 สังเกตเห็นว่า ในประเทศอินเดีย เรื่องพระเวสสันดรนี้เขา
 สลักหินที่ภูเขา ที่พระเจดีย์ ที่อะไรกันมากที่สุดกว่าเรื่อง
 อะไรทั้งหมด, บรรดาหินสลักที่จะสอนประชาชนเรื่องศีล-
 ธรรมแล้วเห็นสลักเรื่องพระเวสสันดรมากที่สุด, คล้ายๆ
 ต้องการให้ราษฎรทั่วประเทศ ประชาชนทั้งหมดนั้นบำเพ็ญ
 ทานบารมี, มีความรักผู้อื่น ทำลายความเห็นแก่ตัวด้วยการ
 ให้.

เราจะทำได้เท่าไร ก็ดูเอาเอง, เราจะทำเท่าไรก็ทำ
 เอาเอง. ไม่มีใครมาเป็นนายเรา, ไม่มีใครมาบังคับเรา

เราก็ดูเอาเอง ว่าเราจะทำอะไร ทำเท่าไร. แต่ควรจะสังเกตดูให้ดีๆ ทำแล้วมันมีผลอย่างไร อาจจะพบความจริงสักข้อหนึ่งว่า จิตที่คิดให้มันสบายกว่า จิตที่คิดเอา;

ข้อนี้ก็พูดกันมาหลายครั้งแล้วว่า จิตให้สบายกว่าจิตเอา; แต่ไม่ค่อยมีใครเชื่อ แล้วก็ *มีคน* ที่คิดแต่จะเอา *ไม่ค่อยคิดที่จะให้*. เราบอกเขาว่า จิตที่คิดจะให้มันสบายกว่าจิตที่คิดจะเอา. พูดแต่ปากมันเข้าใจยาก; ฉะนั้นไปทำเอาเองก็แล้วกัน, ก็ไปสังเกตดูเมื่อคิดจะให้เมื่อคิดให้ เมื่อให้ออกไปนั้นสบายอย่างไร, เมื่อคิดจะเอาแล้วก็ยังไม่ได้, คิดจะเอาอยู่นั้นแหละ มันกระวนกระวายอย่างไร.

ให้คนอื่นกินแต่มันอิมอยู่ที่เรา ก็ไม่มีใครเชื่อ, ใครเชื่อก็ดี. ถ้าไม่เชื่อก็ลองไปคิดดูเถอะ ว่าให้คนอื่นกินแต่มันอิมอยู่ที่เรา, มันมาอิมที่เรา, ถ้าเห็นอย่างนั้นแล้วคนนั้นก็จะมีปัญญามืออย่างยิ่ง. คนขี้เห็นยวฟังไม่ออกแน่, หรือคนทั่วไปก็ฟังไม่ออก ว่าให้คนอื่นกินแล้วจะมาอิมอยู่ที่เราอย่างไร นี่เพราะว่าเขาไม่มีนิสัยแห่งทานบารมี. ให้สุนัขกินแล้วมาอิมที่เรา นี่มันจะเท็จจริงเท่าไรก็ไปสังเกต

ตัวเอง. แต่ที่เห็นง่าย ๆ ที่สุดซึ่งเชื่อว่าคงจะเคยผ่านมาแล้ว
ก็ขอให้ลูกรักกิน ให้ผัวรักกิน ให้เมียรักกิน นั่นแหละมาอ้อมที่
เรา; นมมันคงจะพอมองเห็น

แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น, ไม่ใช่เป็น
ลูกเป็นเมีย เป็นลูกที่รักใคร่พอใจอะไร, เป็นธรรมดาสามัญ
ทั่วไปเป็นคนอื่น ให้คนอื่นกินแต่เราอ้อม เพราะอาศัย
ความรู้สึกที่เป็นทาน, ความรู้สึกที่รักผู้อื่น เพื่อแผ่ให้ผู้อื่น,
แล้วคนที่บำเพ็ญทานบารมี มีผลกว่า ยังไม่ได้ให้ผู้อื่น
กิน แล้วตัวเองยังไม่กิน อย่างนี้ก็มียู่มาก, เมื่อก่อนมีมาก.
เดี๋ยวนี้หากุ้มไม่ค่อยได้, ถือกันถึงกับว่า ถ้าไม่มีอะไรมา ก็ยัง
วางไว้ให้มดกิน เพราะมดมันหาง่าย วางลงไปตรงไหนก็มี
มดมากินได้. ฉะนั้นเขาจึงวางให้มดกินเสียก่อน แล้วจึง
ค่อยกินเอง. อาตมาซึ่งเคยเห็นอยู่หลายรายในที่บางแห่ง
คนแก่ ๆ คนโบราณเขาทำอย่างนั้น; เดี่ยวนี้คงจะไม่มีแล้ว

นี่เรียกว่า ทานบารมี ทำไปเถอะ จะลดความ
เห็นแก่ตัว, มันจะลดความขี้เหนียว ตระหนี่เหนียวถือความ
เห็นแก่ตัวลงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมดความขี้เหนียว หรือ
ความเห็นแก่ตัว เกี่ยวกับขี้เหนียว. แล้วจิตใจจะเป็นอย่างไร?

นี่ก็ต้องเป็นเรื่องที่รู้อาเองอีกเหมือนกัน, ไม่มีความซีเหี้ยมเหลืออยู่ในใจ จิตใจจะเป็นอย่างไร? รู้อาเอง แต่บางคนไม่กล้าทำ ไม่กล้าเอาอย่างพระเวสสันดร กลัวลวงหน้า ก็เลยไม่ได้ทำเสียเลยก็มี อย่างน้อยมันก็ควรจะลองดูบ้าง แม้ไม่ถึงขนาดพระเวสสันดร ก็พอรู้อะไรบ้าง ว่าการให้นั้นสบายกว่าการเอา.

นี่เป็นบารมีข้อที่ ๑ ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงบำเพ็ญ; แล้วเราก็จะทำตามท่าน ตามที่สมควรจะทำ, มันมีประโยชน์กว้างขวาง จิตใจจะสูงขึ้นกว่าธรรมดา ปล่อยไปตามธรรมคาจิตใจไม่สูงถึงอย่างนี้. โดยสัญชาตญาณอย่างตึกก็เป็นเหมือนแม่ไก่ มันเรียกลูกมากิน; แม่ไก่จะเรียกลูกมากินอาหาร ก่อนมันกินเอง. แต่อย่างนี้ไม่ใช่ทานบารมี เพราะว่ามันรักลูกไก่โดยสัญชาตญาณ มันก็ทำอย่างนั้น; แต่ถ้ามันเป็นทานบารมี มันไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มันให้คนอื่นกินได้.

ข้อที่ ๒. เรียกว่า ศีลบารมี คำว่า ศีล แปลว่า ปกติแห่งกายวาจา; ดังนั้น ศีลก็คือความมีระเบียบบังคับตน ในด้านกายวาจา; สอนกันมาอย่างนั้น แต่ไม่ถูกนัก

เพราะการบังคับกายวาจา นั้น มันเลยไปถึงจิตด้วย, ไม่เชื่อ
ไปลองดู. เราบังคับกายวาจาต้องการให้กายวาจาถูกต้อง
อย่างนี้ ๆ, ให้เป็นศีล ให้มีศีลลงตามอย่างนี้, แต่มันมีผลไป
ถึงจิตด้วยเสมอ. ฉะนั้น ศีลจึงไม่หยุดอยู่เพียงแค่ว่า
วาจา ย่อมเข้าไปถึงจิตตามสัดส่วน หรือเรียกว่าโดยอ้อม
เพราะว่าเราไม่ได้เจตนา.

ศีลบารมี คือความมีระเบียบ, ทำอะไรอยู่ใน
ความมีระเบียบ. พวกเราทำตามสบายใจ ทำอะไรทำตาม
สบายใจ ไม่ต้องมีระเบียบ ไม่ต้องรู้ระเบียบ; ฉะนั้นมัน
จึงไม่ค่อยน่าดู, โดยส่วนตัวเองก็ไม่น่าดู ยิ่งเกี่ยวกับผู้อื่น
ด้วยแล้วมันก็ยังไม่น่าดู. ฉะนั้น ความปกติสงบสุขมันไม่
ค่อยมี เพราะมันไม่ค่อยมีศีล; เพราะไม่มีการบังคับ
กายวาจา, มันก็ไปกระทบกระทั่งกระทบคนนั้นคนนี้เข้า,
แม้เรื่องส่วนตัว มันก็กระทบตัวนั้นแหละ ความไม่มีระเบียบ
ไม่มีศีล. ทางภายนอกมันกระทบคนนั้นคนนี้, ทางภายใน
มันก็กระทบตัวให้เดือดร้อนให้วุ่นวาย ให้มันยุ่งไปหมด.
ฉะนั้นลองมีศีล เป็นระเบียบ แล้วสงบ ไม่เกะกะแก้งก้าง
ระรานอะไร,

เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คุณเหมือนเขาถือเอาเรื่องเมื่อ
ทรงเป็นพญานาค ถูกหมອງจับมาทำอันตราย ก็ไม่โกรธ
ก็ไม่กัก อย่างนี้ คือยินทรีย์ศึกษาดี *ไม่โกรธศัตรู ไม่ทำร้าย
ศัตรู.* ศาสนาคริสต์เรียน เขาสอนมากและเน้นมากในเรื่อง
นี้; *กลับสอนให้รักศัตรู* เสียอีก; เอาแต่เพียงไม่ทำร้าย
ศัตรูมันก็มีศีลมากอยู่แล้ว แต่ไปถึงรักศัตรู นั้นมันก็มากที่สุด,
ไม่มีการกระทบกระทั่งใคร ให้ลำบาก ให้เคืองคร้อน ให้
วุ่นวาย, ตัวเองมันก็พลอยได้รับผลอันนั้น ไม่วุ่นวาย ไม่
ลำบาก ไม่เคืองคร้อน.

ขอให้ถือว่า ความมีระเบียบนี้ จะต้องมีมาตั้งแต่
ต้นที่สุด คือเด็กทารกเพิ่งคลอดเป็นคนนี้ เราต้องอบรม
ให้มีระเบียบ, ให้มีความถูกต้องอยู่ที่ความประพฤติของเขา.
พ่อแม่มักจะพูดว่าไม่มีเวลาที่จะอบรมเด็กเล็กๆ เหล่านี้ ให้ถูก
ต้องให้มีระเบียบ, มันก็เกิดไม่มีระเบียบ มันก็เลยเตลิดไปจน
ถึงเป็นอันธพาล, มันไม่เคารพกันนับถือแม้แต่พ่อแม่. นี่
เด็กที่ไม่ได้รับการอบรมในเรื่องนี้ ก็ไม่เคารพกันนับถือ
บิดามารดาครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่พระเจ้าพระสงฆ์,
มันก็ไม่มี เพราะมันไม่มีระเบียบ.

ระเบียบโบราณ ต้องเคารพคนเฒ่าคนแก่ แม้ไม่ใช่เป็นบิดามารดา, แม้ไม่ใช่เจ้านาย ไม่ใช่อะไรของเรา, แต่ถ้าเขาเป็นคนเฒ่าคนแก่แล้วก็ต้องแสดงความเคารพ ละเมิกไม่ได้ เพื่อให้จิตใจของเด็กคนนั้นมันอ่อนโยน ไม่กระต้าง เป็นต้น; นี่เหตุของความมีศีล. พ่อทำผิดระเบียบ มันก็ละอายว่าเป็นคนบาป หรือมันกลัวว่าบาปนี้จะมาถึง.

นี่เรื่องศีลนี้ขอให้ขยายความกว้างออกไป จนถึงทุกสิ่งที่เราเรียกว่าไม่ดี ต้องไม่ทำ ให้มีคำว่าบาปกับคำว่าบุญ เป็นคู่เปรียบกันอยู่, ให้เด็ก ๆ รู้จักเลือกเอาฝ่ายบุญ ไม่เอาฝ่ายบาป, ซึ่งสมัยโบราณนั้นเขาสอนกันมาก เขาอบรมกันมาก. เดียวนี้ไม่มีสอน เรียนแต่หนังสือกับเรียนวิชาชีพ ไม่มีการสอนเรื่องบุญเรื่องบาป. พ่อแม่ก็ไม่สอน, โรงเรียนก็ไม่สอน, เด็กก็ไม่รู้บุญและบาป มันก็ไม่กลัวบาป มันก็เปลี่ยนลัทธิเปลี่ยนศาสนา ถือว่าได้แล้วก็เป็นที่, บุญหรือบาปไม่รู้ ได้แล้วก็เป็นที่ นี่มันไม่มีศีลได้ตอกกนอย่างนี้.

เมื่อสมัยอาตมายังเล็กๆ ยังจำได้อยู่ ว่าได้รับคำสั่งสอนเรื่องหมาก นอนสายก็บาปนะ เด็กสมัยอาตมา นอนสายก็ได้รับคำสั่งสอนว่าบาป, ขี้เกียจทำงาน ขี้เกียจก็บาป. บางทีไม่อาบน้ำก็บาปแล้ว, ไม่ต้องพูดถึงว่าไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต, ไปตีไปทะเลาะวิวาทอะไร, แม้แต่นอนสายก็บาป ขี้เกียจก็บาป, มันก็เลยป้องกันได้มาก ที่จะทำผิดระเบียบผิดศีลผิดอะไร มันก็มีไม่ได้ เพราะมันกลัวบาป. แล้วอุตสาห์ทำที่เขาเรียกว่าบุญ. พังบุญแล้วก็เป็นเรื่องมมงาย ซึ่งคนสมัยนี้หรือว่านักเรียน นักศึกษาสมัยนี้เขาหัวเราะเยาะว่าเรื่องมมงาย; นอนสายก็บาป, ขี้เกียจก็บาป, ข้ามเท้าคนอื่นก็บาป, อะไรๆ ก็บาปไปเสียหมด, มันต้องระวังแล้วใครจะดีกว่าใคร นักเรียนนักศึกษาสมัยนี้ถือถือว่าไม่บาปนั้น มันดีไปถึงไหน. ไปคุเถอะ ไปคุเถอะที่ว่ามันขี้เกียจก็ไม่บาป, นอนสายก็ไม่บาป, ข้ามตีนเขาก็ไม่บาป, พุดหยาบคายก็ไม่บาป อะไรก็ไม่บาป ก็คุณค่าพุดของนักเรียน นักศึกษาสมัยนี้ เป็นคำพุดกักขละหยาบคายไม่สมกับเป็นนักศึกษาเลย. นี่คือ ความไม่มีศีล ไม่มีระเบียบ ไม่อยู่ในระเบียบ ไม่เคารพระเบียบ, เห็นว่างมมงาย ระเบียบต่างๆ ที่คนโบราณสร้างไว้ เขาเห็นว่างมมงายเขาไม่เอา.

นี้เราชวนกันมีศีลตามอย่างพระพุทธเจ้า แล้ว
 อบรมลูกเต็กๆ ทารก ของเรา ให้มีศีล ให้อยู่ในระเบียบ
 ที่มีประโยชน์, ถ้าศีลระเบียบก็เรียกว่าบาป, แล้วมันก็มี
 บาป ที่มันกลัวหรือละอาย, เมื่อได้ทำลงไปก็ละอาย; ก็คิด
 ดูเอาเองว่าเต็กๆ ของเราจะเป็นอย่างไร, บ้านเมืองของเราจะ
 เป็นอย่างไร, เต็กเหล่านี้ โทษมันแล้วก็มีศีล.

ที่^๕ บารมีข้อที่ ๓. เรียกว่า เนกขัมมะ แปลว่า
 หลีกออก, หลีกออกจากอะไร? หลีกออกจากกาม. ถ้า
 พุคให้ธรรมคาสามัญ ก็หลีกออกจากอำนาจของกามารมณ์,
 อย่าให้อำนาจของกามารมณ์ครอบงำใจเราได้, ก็เรียกว่า
 หลีกออกจากกามหรือเนกขัมมะ, ไม่ต้องบวช อยู่ที่บ้านแต่
 อย่าให้อำนาจกามารมณ์ครอบงำได้, ให้อยู่นอกอำนาจของ
 กามารมณ์เสมอ นี้ก็เรียกว่าเนกขัมมะได้ร้อยเปอร์เซนต์
 เหมือนกันแหละ. ที่เขาไปบวชนั้นเพื่อให้มันง่าย เพื่อให้
 มันเข้ารูปเข้าระเบียบแล้วมันง่าย, มันเป็นเรื่องทำไปตาม
 ระเบียบพร้อมๆ กันไป มันง่าย. แต่ถ้ายังบวชไม่ได้จะทำ
 อย่างไร จะล้มหัวจมกามลงไปอย่างนั้นหรือ? มันก็ไม่ถูก
 ฉะนั้นถ้าจะตามรอยพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ ก็หลีกออกมาเสีย
 จากอำนาจ ของสิ่งที่เราเรียกว่ากามารมณ์.

เดี๋ยวนี้เด็ก ๆ วยุ่นหนุ่มสาว ก็หัวเข้าไปเป็น
 ทาสของกามารมณห์หมดเนื้อหมดตัว, ไม่มีความหมายของ
 เนกขัมมะ; แล้วบ้านเมืองเป็นอย่างไร, โลกนี้เป็นอย่างไร,
 ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน. ถ้าคนเหล่านี้เขาถือว่า กามารมณห์
 มันเหมือนกับภุคิพิศาย มาครอบงำ มาข่มเหง มาลิดรอน
 เสรีภาพ ลิดรอนอิสรภาพของเราจนหมดสิ้น, แล้วเรา
 ก็ถือว่าเป็นปฏิปักษ์ เป็นศัตรูผู้ลิดรอนเสรีภาพ อิสรภาพ
 แห่งจิต ก็เลยคิดปฏิวัติอำนาจกามารมณห์ ไม่ไปลุ่มหลงกับมัน
 ไม่ไปเป็นบ่าวเป็นทาสของมัน. นี่คือนอกขัมมะ ในบ้าน
 ในเรือนในที่ทุกหัวระแหง, เกี้ยวคนบุชามัน หาเงินได้
 เท่าไรก็เอาไปซื้อหาสิ่งเหล่านี้หมด, รายได้ไม่พอใช้, เงิน
 เดือนไม่พอใช้. ข้าราชการส่วนมากส่วนใหญ่เงินเดือนไม่
 พอใช้ เพราะไปเป็นทาสของกามารมณห์แล้วมันยุ่งไปถึง
 กอรัปชันอื่น ๆ ฉ้อราษฎ์บังหลวงอย่างอื่น ๆ อีกมากมาย
 เตือคร้อกันไปเป็นวงกว้าง. ถ้าเขาถอนตัวออกมาจาก
 ความเป็นทาสของกามารมณห์เรื่องเหล่านี้ก็จะหมดไป จะ
 พลอยเป็นสุขสงบกันมากที่สุดทีเดียว เงินเดือนจะเหลือใช้.

นี้คำว่า กามารมณ์ โดยเฉพาะ ก็หมายถึงเรื่องเพศหญิงเพศชาย, รสอันเกิดจากเพศเรียกว่ากามารมณ์ แล้วก็มีอำนาจมาก. บรรดาสิ่งที่จะครอบงำจิตใจของคนกันแล้วละก็ กิเลสประเภทนี้ร้ายกาจที่สุด มากด้วย. เราควรจะรู้ว่า อันนี้เป็นอย่างไร เป็นสิ่งที่ทำลายมนุษย์ให้หมดเสรีภาพ, แล้วก็ทำไปอย่างไม่มี ความรับผิดชอบอะไร ๆ ลุ่มหลงในสิ่งนี้ ใครจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ คนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ, สามีมีเงินเดือนเท่าไรก็เอาไปซื้อหากามารมณ์หมด ทางบ้านทางครอบครัวจะเดือดร้อนอย่างไรก็ตามใจ, นี่มันเป็นได้ถึงอย่างนี้ ก็นับว่าเป็นเรื่องที่เร้นลับอยู่เรื่องหนึ่งของมนุษย์ ว่า มนุษย์นี้ถ้าปล่อยไปตามเรื่องแล้ว มันก็ไปเป็นทาสของกามารมณ์ จมอยู่ในกามารมณ์.

กามารมณ์นั้นในภาษาพระอริยเจ้าเรียกว่า เบือกตม โคลนเหลวที่ตกลงไปแล้วจม แล้วขึ้นยาก; เรียกว่า บั้งกะ หรือ เบือกตม จมแล้วขึ้นยาก ในภาษาพระอริยเจ้าเรียกกามารมณ์ว่าเบือกตม. เมื่อจะบำเพ็ญบารมีเพื่อไปข้างหน้า เพื่อสูงขึ้น หรือว่าถูกทางแล้วก็ จะต้องไม่จมลงในเบือกตม หลีกออกไปเสียจากเบือกตม, แล้วก็ไม่ต้องตกลงไปใน

เบือกตม ก็อยู่เหนือเบือกตม, แล้วก็เยาะเย้ยเบือกตมได้ ว่ากูรู้จักมึง จะมาทำอะไรกูไม่ได้; อย่างนี้เรียกว่า หลีกออกมาจากเบือกตม เป็นเนกขัมมะ. จะสอนลูกหลานในเรื่องนี้กันอย่างไร? ถ้าพ่อแม่ก็จมเบือกตม ถึงคอยู่ แล้วมันก็ไม่รู้จะสอนลูกหลานของตนอย่างไร? มันต้องกู้กันใหม่หมดเลย แต่ถึงอย่างไรก็คิดไม่ควรจะยอมแพ้.

สรุปความว่า สิ่งเอริดอร้อยทางเนื้อทางหนึ่งทั้งหมด ไม่เฉพาะเรื่องเพศอย่างเดียว แต่ในที่สุคนธ์ก็ไปรวมเรื่องเพศ ทงนั้น เป็นสิ่งที่ต้องหลีกออกมาเสีย อย่าไปอยู่ในอำนาจของมัน. เราจะเป็นอิสระ แล้วก็สบาย; ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับชาย ก็ต้องชนิดที่ควบคุมได้ ก็ไม่ตกไม่จมลงไปเบือกตม.

ที่จริงหลักของศาสนาก็ไม่ได้ห้ามขาด ว่าอย่าไปเกี่ยวข้องกับกามารมณ์ หรือเพศ; แต่เขาสอนให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยถูกต้อง ไม่เป็นอันตราย ไม่ตก ไม่จมลงไปเบือกตมนั้น แล้วกลับเป็นผลดี. ศาสนาบางศาสนายกย่อง ยกย่องการแต่งงานการสมรสกัน มีการสืบพันธุ์มีลูกมีหลานที่ดี. เขายกย่องเป็นการบุญการกุศล ตามความ

ประสงค์ของพระเป็นเจ้า; ถึง ศาสนาพุทธก็ไม่ได้ติดเตียน
 สำหรับคนทั่วไป. ชมราวาสทั้งหลายเข้าไปเกี่ยวข้องกับ
 กามารมณ์ด้วยความรู้สึก แล้วก็ไม่พ่ายแพ้; คงห้ามแต่
 พวกบรรพชิต, พวกพระพวกบรรพชิตเท่านั้น ที่จะไม่
 เกี่ยวข้องกับกามารมณ์. แต่ถ้าเป็น ชมราวาสก็เข้าไปเกี่ยว
 ข้องโดยถูกวิธี ตามสมควรด้วยสติสัมปชัญญะไม่มีผิด
 พลาด แล้วไม่เท่าไรมันก็เอือมระอาไปเอง, มันก็หลีก
 เสี่ยงออกไปเอง. นี่ก็เป็นธรรมดาเหมือนกัน เมื่อจิตมัน
 สูงขึ้น ในระยะสุดท้ายมันปลายแห่งชีวิต มันก็ถอนตัวออก
 มาจากสิ่งเหล่านั้นได้.

เดี๋ยวนี้ต้องต่อสู้ ต้องควบคุม เพราะว่ามันยังตก
 อยู่ใต้อำนาจของความรู้สึก สัญชาตญาณชั้นนี้ เพราะว่า
 ธรรมชาติมันสร้าง *ต่อมแกลนด์* สำหรับความรู้สึกอันนี้ใส่มา
 เต็มในตัวคน, ก็ต้องต่อสู้ให้อยู่ในระเบียบ. การต่อสู้ให้อยู่
 ในระเบียบอันเกี่ยวกับกามารมณ์นั้น ก็เรียกว่าเนกขัมม-
 บารมี, บำเพ็ญบารมีที่จะหลีกออกไปเสียจากการครอบงำ
 ของกามารมณ์นั่นเอง.

บารมีข้อที่ ๔ เรียกว่า ปัญญา แปลว่า ความรู้
 ทุกอย่างที่ควรจะมี. ปะ แปลว่า *ครบ*, ญา แปลว่า *รู้*,

ปัญญา แปลว่า รู้ครบ, ครบก็คือครบทุกอย่างที่ควรจะรู้; ไม่ต้องเหลือเพื่อ ไม่ต้องเพื่อ, ไม่ต้องไปรู้ในส่วนที่ไม่ต้องรู้. เดียวกันคนเข้าใจผิด รู้ในสิ่งที่ไม่ต้องรู้ แล้วก็เสียเวลาเปล่าๆ; โดยเฉพาะระบบการศึกษาในโลกปัจจุบัน ให้เด็ก ๆ เรียนสิ่งที่ไม่จำเป็นมากเกินไป ไม่มีประโยชน์ อะไรที่ควรจะรู้ จำเป็นอย่างยิ่งกลับไม่ได้เรียน. เด็กไปรู้เรื่องอะไร ที่มันเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์เรื่องประวัติศาสตร์มากจนเพื่อ; ส่วนเรื่องที่ควรจะรู้ว่าพ่อแม่มีคุณ นี้ไม่รู้ เด็ก ๆ เหล่านี้ไม่รู้ว่ามีบิดามารดามีพระคุณ นี้เรื่องอย่างนี้กลับไม่รู้. แต่เขาไม่รู้เรื่องบนฟ้าใต้ดิน เรื่องวิทยาศาสตร์ เรื่องประวัติศาสตร์. เรื่องอะไรเหลือประมาณ. นี่การศึกษาปัจจุบันนี้ มันเป็นเรื่องอย่างนี้.

อาตมาอยากจะพูดให้แคบเข้ามา ที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง แล้วเกี่ยวกับชาวพุทธเรา; เช่น เขาจะมัวถามว่า ตายแล้วเกิดใหม่ อะไรไปเกิด ไปเกิดอย่างไร ช่วยบอกที; นั่นมันคือเรื่องที่ไม่ต้องรู้, เรื่องคนโง่เรื่องบ้า เรื่องคนบ้าคนโง่ มันจะต้องไปรู้อย่างนั้น มันไม่ต้องรู้. มันรู้แต่ว่าที่นี่จะต้องทำอะไร ต่างหากเล่า, จะต้องรู้ว่า

ที่นี้เดี๋ยวนี้จะต้องทำอะไร, ทำให้ถูกต้องแล้ว.
มันจะเกิดก็เป็นผลดี, มันจะไม่เกิดก็เป็นผลดี, มันจะ
เกิดด้วยอะไรมันก็ยังเป็นผลดี. ถ้าเรารู้ยู่ที่ที่นี้เราจะต้อง
ทำอะไรเดี๋ยวนี้ เพราะว่าถ้าเราทำถูกต้องที่นี้เดี๋ยวนี้แล้ว มัน
ก็ไม่ตกนรกที่ไหนเมื่อไร; แม้ไปเกิดอีกก็ไม่ตกนรก
ถ้าทำให้ถูกต้องที่นี้เดี๋ยวนี้; ถ้าทำให้ถูกต้องที่นี้แล้วมัน
ก็ได้สวรรค์แน่, ที่นี้ก็ได้สวรรค์ตายไปก็ต้องได้สวรรค์.

ก็เป็นอันว่า รู้จักทำให้ถูกต้องที่นี้และเดี๋ยวนี้
มันเพียงพอ, มันจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตามใจมันเถอะ มันมี
ผลดีทั้งนั้นแหละ. ที่นี้จะไปให้บอกว่ เกิดหรือไม่เกิด
มันก็ต้องเชื่อคนอื่น เพราะว่าเห็นเองไม่ได้; นี่เป็นเรื่อง
ของคนโง่ที่จะต้องเชื่อคนอื่น. พระพุทธเจ้าท่านไม่สอน
ให้เชื่อคนอื่น ท่านสอนให้เห็นสิ่งที่รู้สึกด้วยใจของ
ตน; เช่น ทำผัดมัน ร้อนเป็นนรก, ทำที่ร้อนที่
แล้วก็ร้อนตลอดไป; ทำถูกเป็นสวรรค์อยู่ที่นี้ในจิตใจ
รู้สึกได้ด้วยตนเอง, แล้วก็ทำก็แล้วกัน. ฉะนั้นเราไม่ต้อง
รู้ก็ได้ ว่าตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด; ถ้ารู้จักต้องเชื่อคน
อื่นเท่านั้นแหละ มันมองเห็นไม่ได้. นี่เรื่องที่สำคัญแท้ๆ

ที่มาเกี่ยวข้องกันอยู่กับพุทธบริษัท. ฉะนั้น พระพุทธเจ้า
ท่านจึงไม่ทรงตอบปัญหา เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด.

ถ้าจะให้ตอบก็ตอบได้เหมือนกันว่า . แล้วแต่เหตุ
ปัจจัยของมัน ถ้ามันจะมีเหตุปัจจัยให้เกิด มันก็เกิด, ไม่มี
เหตุปัจจัยให้เกิดมันก็ไม่เกิด; รู้เท่านั้นก็พอ แต่ว่าเดี๋ยวนี้
จะต้องทำอย่างไร, เดี่ยวนี้จะต้องทำแต่ที่ถูกต้องที่สุด ดีที่สุด
ที่เรียกว่าบำเพ็ญบารมีนั่นก็ได้ อยู่ตลอดเวลาที่พอแล้ว;
เพราะว่าอย่างน้อยเราก็รู้สึกเป็นสุขสบาย, มีสวรรค์ มีมรรค
ผล นิพพานอยู่ในจิตใจของเรา, มันเกินกว่าที่จะถูกต้อง
เสียแล้ว, มันพิสูจน์อย่างยิ่งอยู่แล้ว, แล้วมันก็รับประกันถึง
โลกหน้าโลกอื่นด้วยถ้ามันมี, ถ้ามันมี เพราะมันเป็นเหตุ-
ปัจจัยซึ่งกันและกันได้. ทำถูกในโลกนี้เป็นเหตุปัจจัยที่
ถูกต้องไป, สนใจแต่เรื่องทำให้ถูก.

แต่ถ้าจะเกณฑ์หรือว่าอยากจะรู้ว่าเกิดหรือไม่เกิด
ให้ยึดถือไว้เป็นหลักสำหรับ จะปฏิบัติความดีก็ได้เหมือนกัน
เขาจึงมาอีกไม้ใหม่ อีกทางหนึ่งว่า ถือว่าตายแล้วเกิดนั้น
ได้เปรียบ, ถือลัทธิว่าตายแล้วต้องเกิดอีกแน่นอนแหละได้เปรียบ
เพราะจะได้ทำดีไว้มาก ๆ. แต่ที่จำเป็นกว่าหรือก่อนกว่า

ก็คือว่า ทำอย่างไรอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้จะต้องทำอะไร จึงจะ
ถูกเรื่อง แล้วก็ทำให้มากเข้าไว้. ถ้ารู้อย่างนี้หมด ก็เรียกว่า
มีปัญญาที่ครบถ้วนตามที่ควรจะรู้.

ข้อนี้จะเอาพระพุทธเจ้าเป็นประมาณสำหรับเรา
ไม่ได้ เพราะว่าท่านเป็นพระพุทธเจ้า ท่านต้องรู้มากมาย
เพื่อสอนคนอื่นด้วย; ฉะนั้นความรู้ของท่านต้องมากมาย
กว่าจะเรียกว่าพอ. ส่วนเราไม่ต้องการเป็นพระพุทธเจ้า
รู้เพียงว่า จะอยู่กันเป็นสุขในโลกนี้ ทั้งตนเองและผู้อื่น
เท่านั้นก็พอแล้ว, นอกนั้นก็ไปรู้ให้มันยุ่งหัวทำไม,
ให้มันเหน็ดเหนื่อยทำไม. เหมือนที่การศึกษาที่เขาให้กัน
สมัยนี้ มันเกิน ไม่ได้ใช้ดอก, ทำให้คนเสียเวลามาก เปลือง
เวลามาก จนไม่ได้ไปรู้อะไรที่ควรจะรู้ คือเรื่องธรรมะหรือเรื่อง
ศาสนา.

เขาให้เรียนเรื่องหนังสือเรื่องอาชีพเรื่องวิทยาศาสตร์
อะไรมันมากเกินไป จนไม่ได้เรียนว่า เป็นมนุษย์กันนี้เป็น
อย่างไร, เป็นมนุษย์กันให้ถูกต้องนั้นต้องเป็นอย่างไร, ข้อนี้
ไม่ได้เรียน. เด็ก ๆ ของเราเลย เป็นมนุษย์กันไม่ถูก
เป็นมนุษย์ของกิเลสไปหมด เป็นมนุษย์ของกามารมณ์

ไปหมด, เพราะไม่ได้เรียนให้เพียงพอตามที่ควรจะเรียน
 ไม่ได้รู้ให้เพียงพอตามที่ควร จะรู้แล้วมันก็เสียหายอย่างนี้.
 ฉะนั้น สิ่งไรจำเป็นที่สุดสำหรับความเป็นมนุษย์ รีบทำ
 ให้พอ สำหรับรู้, แล้วก็ปฏิบัติที่หลัง. ต้องรู้จักก่อน
 ไม่อย่างนั้นปฏิบัติไม่ได้, แล้วก็ให้ลูกเด็ก ๆ ของเรารู้พอ
 พอสำหรับจะเป็นเด็กที่ดี, เป็นผู้ใหญ่ที่ดีขึ้นมาตามลำดับ.
 ส่วนที่เพื่อนนั้นไม่ต้องเรียน; ครูให้เรียนมากเกินไป จนเด็ก
 ไม่ได้เรียนสิ่งที่ควรจะรู้.

นี่เป็นเหตุให้เด็ก ๆ ของเราไม่มีศีลธรรม เพราะ
 การศึกษามันเหมือนกับหลับตา, ไล่เขลา บรรจุที่ไม่ควร
 จะต้องรู้มากเกินไป; เพราะเขากลัวว่าจะไม่ดีเหมือนฝรั่ง,
 ไม่ดีทันฝรั่ง. พวกฝรั่งที่รู้มาก ๆ ทำตัวเองให้สงบสุขได้
 ที่ไหน; ฝรั่งที่รู้มาก ๆ มันทำโลกนี้ให้สงบสุขได้ที่ไหน;
 เพราะมันพลาคออกไปจากสิ่งที่ควรรู้, เรายังไปตามกันเขาอยู่
 อีก.

เลือกเอาปัญญาตามแบบของพุทธบริษัทแล้ว มันก็
 จะมุ่งไปยังที่คับทุกข์ได้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้; ฉะนั้น ต้องดูที่
 ตัวความทุกข์ เรียนที่ตัวความทุกข์ เกิดมาจากอะไร

ทำลายต้นเหตุอันนั้นเสียให้ได้, ไม่ต้องมีความทุกข์ที่
 และเดี๋ยวนี้. นี้เรียกว่า ความรู้ที่ถูกต้อง, และ ต้องมีให้
 เพียงพอ. ที่รู้เกิน จนเด็กเดี๋ยวนี้จะต้องหาหนังสือไป
 โรงเรียนแล้ว, เด็ก ๆ เล็ก ๆ กระจ่างมันหนักอึ้งแทบจะพา
 ไม่ไหวแล้ว มันเรียนหมดดั้นมันก็ไม่มีเรื่องกับทุกข์เลย,
 มันไม่มีเรื่องให้รู้ว่า พ่อแม่คืออะไรเลย. เด็ก ๆ ยังไม่รู้
 พ่อแม่คืออะไร; แต่เรียนหนังสือตั้งหอบ ๆ เพราะเขาให้
 เรียนสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องรู้มากเกินไป. ฉะนั้น คำว่า
 ปัญญา แปลว่า รู้อย่างเพียงพอ ในเรื่องที่ควรจะรู้ แล้ว
 เอาไปปฏิบัติ ให้เพียงพอที่จะต้องปฏิบัติ ก็ดับทุกข์ได้.

ที่นี้ บารมีข้อที่ ๕ เรียกว่า สัจจะ สัจจะ แปลว่า
 จริง ว่าเที่ยง ว่าไม่หลอก, มีความจริงต่อความเป็นมนุษย์
 ของตนเอง ถ้าใครไม่เคยได้ยินอย่างนี้ ก็ช่วยได้ยืนเดี๋ยวนี้
 เอะว่า อาตมาบอกว่า สัจจะความจริงนั้น ให้มันจริงต่อ
 ความเป็นมนุษย์ของตัวเอง; จริงอย่างอื่นไม่สำคัญเท่า.
 ถ้าจริงอย่างอื่น มันก็มาขึ้นรวมเป็นบริวารของจริงนี้ทั้งนั้น
 แหละ พวกจริงทำจริง จริงต่อเวลา จริงต่อหน้าที่การงาน
 จริงต่อเพื่อนมนุษย์ จริงต่ออะไรก็ตามใจ มันจะมารวมอยู่ที่

จริงต่อความเป็นมนุษย์ของตัว. ถ้าตัวรู้จักความเป็นมนุษย์
ว่ามีค่าสูงสุด จริงต่อความเป็นมนุษย์แล้ว มันก็ต้องทำให้
ชีวิตของเขา เป็นมนุษย์ที่ดีที่สุด ที่มีค่าที่สุด; ฉะนั้น
เขาต้องจริงอย่างยิ่ง จริงที่สุดกับความเป็นมนุษย์
ของเขา. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะเป็นพระพุทธเจ้า, ท่าน
ก็จริงต่อความเป็นพระพุทธเจ้า, หรือจริงต่อการที่จะเป็น
พระพุทธเจ้า ท่านบำเพ็ญบารมี.

เขาเรียกอย่างภาษาโลก ว่าจริงต่อตนเอง ภาษา
โลกก็พูดได้จริงต่อตัวเองพอแล้ว มันจะจริงไปทุกสิ่งทุกอย่าง
แต่ถ้าภาษาธรรมสูงๆ นั้นเขาไม่ว่ามีตัวเอง ไม่มีตัวตน มัน
ก็จริงต่อธรรมะ. จริงต่อธรรมะ คือความถูกต้องใน
การเป็นมนุษย์ของตัวเอง. ฉะนั้นเราจะพูดอย่างภาษา
ธรรมคาๆ ชาวบ้านทั่วไป จริงต่อความเป็นมนุษย์ของ
ตนเอง.

เมื่อยืนยันว่าเป็นมนุษย์ อยากเป็นมนุษย์ ต้องการ
เป็นมนุษย์ ยึดถือความเป็นมนุษย์ ก็ต้องจริงต่อความเป็น
มนุษย์ ดังนั้นจึงต้องทำทุกอย่าง ที่ให้ความเป็นมนุษย์นั้น
มันสมบูรณ์; เหมือนกับที่เรากำลังเรียนปัจจัยแห่งความ

เป็นมนุษย์ ทั้งร่างกายและก้านจิต. เมื่อจริงต่อตัวเอง
แล้ว ก็ มันก็จริงต่อหน้าที่การงาน แลละ เพราะว่ามัน
ต้องมีหน้าที่การงาน มันจึงจะเป็นมนุษย์อยู่ได้, หรือ
เป็นมนุษย์ที่ตีได้, และจริงต่อเวลา เพื่อให้หน้าที่การงาน
นั้นลุล่วงไปด้วยดี, มันต้องจริงต่อผู้อื่น ไม่ให้เขา
เกลียด เขาเกลียดแล้วเขาไม่เล่นด้วย, เขาไม่ร่วมมือด้วย
มันก็เป็นไปไม่ได้ มันทำไม่ได้. ฉะนั้นเรื่องจริงต่อเวลา
จริงต่อหน้าที่การงาน จริงต่อเพื่อนฝูง จริงต่อผู้อื่นนี้ มัน
ก็มารวมอยู่ที่ว่าจริงต่อตัวเราเอง.

เดี๋ยวนี้ไม่รับผิดชอบนี้ ว่าจะจะเป็นอะไรให้ได้
ไม่รับผิดชอบ, ทำเพื่อ ๆ ๆ ไปพอได้อวดคนเท่านั้น ว่าได้
ปฏิบัติข้อนั้นได้ปฏิบัติข้อนี้ ได้ปฏิบัติข้อนั้น ปฏิบัติมากมาย
พอได้อวดคน, แล้วก็ไม่ว่าทำไปทำไม เพื่อตัวเองที่ตรงไหน.

นี้เรียกว่าสัจจะ จริงไม่หลอก เป็นมนุษย์จริง
ไม่เป็นมนุษย์หลอก ถ้าหลอกก็เป็นผี ไม่ได้เป็นมนุษย์
ฉะนั้น จริงต่อความเป็นมนุษย์ มันก็พอ.

บารมีที่ ๖ เรียกว่า วิริยะ นี้ เป็นธรรมชาติของมือ.
วิริยะ นี้แปลว่า ความกล้าหาญ, ความพากเพียรอย่างกล้าหาญ,

มันปนกันอยู่. ความกล้าหาญกับความเพียรนี้ ถ้ามันไม่
 เข้มแข็งไม่กล้าหาญ มันก็เพียรอยู่ไม่ได้; ถ้ามัน จะเพียร
 ได้มันต้องเข้มแข็งและกล้าหาญ. ฉะนั้น คำว่าวิริยะ
 แม้จะแปลว่าเพียร วิริยะมาเป็นพิริยะ มาเป็นเพียรในภาษา
 ไทยนี้ ภาษาบาลีเขามีความหมายทั้งเข้มแข็งกล้าหาญบวกกัน.
 มีคำอื่นเช่นคำว่า วายามะ คือคำว่าพยายามในภาษาไทย,
 ภาษาบาลี ว่า วายามะ นั้นแหละ คือความพากเพียรล้วน ๆ ;
 แต่ถ้าคำว่า วิริยะ แล้วมัน ต้องกล้าหาญบวกกับบึกบึนอะไร
 รวมอยู่ด้วย. ในที่นี้ใช้คำว่าวิริยะในฐานะที่เป็นบารมี,
 กล้าหาญบวกกับพากเพียร ไม่กล้าหาญไม่แน่ใจ มันก็เพียร
 ไปไม่ได้. ฉะนั้นถ้าเพียรได้หมายความว่ามันก็เด็ดขาด
 มันก็มีความกล้าหาญ ความแน่ใจอะไรที่เพียงพอ. เรื่องนี้
 ก็เหมือนกันแหละเขาต้องอบรม.

เดี๋ยวนี้คนขี้เกียจ ไม่อยากทำงาน; แต่
 อยากได้สนุกสนานเอร์ดีอ่อยมากที่สุด, พูดว่าทุกคน
 ในโลกเป็นคนขี้เกียจเพราะไม่อยากทำงาน. อากมาพูดได้
 เลยว่า แม้ทุกคนที่นั่งอยู่นี้ไม่มีใครอยากทำงาน. ที่ทำงาน
 เพราะจำเป็นบังคับ; โดยเนื้อแท้ไม่ได้อยากทำงาน. ที่

ต้องทำนาทำไร่ทำราชการอะไร เพราะว่าความจำเป็นมัน
 บังคับ; โดยเนื้อแท้มันก็^๕ซี้เกียจ ไม่ต้องทำแหละดี เอา
 เงินเดือนมาๆแล้วงานไม่ต้องทำ มันต้องการอย่างนั้น.
 เดียวมันเป็นอย่างนั้นนะ มันก็ผลิตหลัก^๕แล้วนะ, หลักอันนี้
 มันต้องกล้าหาญและพากเพียร มันจึงจะผลิตประโยชน์ออก
 มาได้ เพื่อตนเองและผู้อื่น. ถ้าเอาตามที่ว่ามัน^๕ซี้เกียจ
 แต่มันอยากได้เงินเดือนมาๆ มันก็วินาศแหละ, โลกนี้มัน
 ก็วินาศ. เอาเงินเดือนมาให้มาๆแล้วงานไม่ต้องทำกัน
 ทุกคน. นี่แล้วโลกมันจะอยู่ได้อย่างไร; แต่แล้วคน
 ในโลกนี้มันก็เป็นอย่างนั้นจริง ไม่มีใครอยากทำงานด้วย
 ความสมัครใจ, นอกจากทำด้วยความจำเป็นบังคับ; เพราะ
 ฉะนั้นเขายังไม่เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ละอายกันเสียบ้าง.

ไปคิดเสียใหม่ ให้เห็นว่า การทำหน้าที่คือความ
 เป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์อยู่ที่หน้าที่, ธรรมะอยู่ที่
 หน้าที่, ทำหน้าที่คือมีธรรมะ มีธรรมะคือมีหน้าที่, มีหน้าที่
 เป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์ต้องมีหน้าที่. ฉะนั้นอย่าทำงาน
 ด้วยความจำเป็นจำใจ หรือความจำเป็นบังคับเลย. จงทำ
 อย่างสนุกสนาน พอใจว่ามันเป็นหน้าที่ ที่ทำให้เกิดความ

เป็นมนุษย์, เพราะเราได้เป็นมนุษย์ เราพอใจ. ฉะนั้น
 เรายกหน้าที่ เราก็อากทำงานอย่างยิ่งเลย, ได้ทำงานอย่างยิ่ง
 เป็นมนุษย์ที่ดีที่สุดนี้. ควรจะถือว่ามันแพงกว่าเงินเดือน.
 เงินเดือนก็พันก็หมื่น มันก็ไม่มีค่าเท่ากับว่าความเป็นมนุษย์
 ที่ถูกต้อง. การเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องมีได้เพราะการทำหน้าที่
 ไม่ใช่เพราะมีเงินเดือนสูง; เงินเดือนสูงมันฟลุคบังเอิญ
 ก็ได้, เอาเปรียบเขาก็ได้ อะไรก็ได้. ไม่มีความเป็นมนุษย์
 ที่ถูกต้องอยู่ที่เงินเดือนมาก; แล้วยังมีเงินเดือนมาก. คุณ
 เหมือนจะยิ่งเอาเปรียบมาก, ทำงานแต่น้อย ทำงานไม่คุ้มค่า
 เงินเดือน. พวกเงินเดือนมากทำงานไม่คุ้มค่าเงินเดือน
 ทั้งนั้นแหละ. ไปดูเถอะ พวกเงินเดือนน้อยๆเสียอีก
 บางทีจะทำงานคุ้มค่าเงินเดือน.

ลูกศิษย์พระพุทธเจ้า   สาวกพระพุทธเจ้ารับ
 แต่น้อย; เหมือนกับมีเงินเดือนน้อย แล้วยังทำงานมาก
 ถ้าเขาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า, เป็นพระเป็นเณรเป็น
 อะไรก็ตาม ไม่อยากจะรับเงินเดือนซึ่งเป็นฝ่ายเจ้าหนี้. รับมา
 แล้วมาทำให้เป็นลูกหนี้; แต่เราอยากจะทำโดยไม่ต้องการเอา
 เงินเดือน. ไม่ต้องเอาอะไรตอบแทน. นี่เพราะเห็นว่า

การทำนั้นมันมีค่ามากกว่าเงินเดือนหรือผลที่ได้รับ. แต่ที่
 ต้องมีอาหารกินเลี้ยงชีวิตอยู่ได้นี่เป็นของธรรมดา มันก็ต้อง
 รับเพียงว่ารับปัจจัย ๔, รับอาหารบิณฑบาต, รับเครื่อง
 นุ่งห่มอะไรไป พอมีชีวิตอยู่ได้. อย่างนั้นมันเป็นเพียงส่วน
 น้อย, ต้องถือว่าทำงานคุ้มค่าปัจจัยสี่ที่รับมาจากทายก.
 นี่พวกข้าราชการชราวาสที่มีเงินเดือนมากมายนั้น ระวังให้คิด
 ทำงานคุ้มค่าเงินเดือนหรือเปล่า?

ข้าราชการ แปลว่า ผู้ทำงานของพระราชา. คำว่า
 ราชา ราชานี้ แปลว่าพอใจ พอใจ. ถ้าใครยังไม่ทราบก็
 อยากจะขอให้ทราบว่ ในพระบาลี ในพระไตรปิฎกเอง เป็น
 พระพุทธภาษิตเอง เล่าเรื่องมนุษย์มีขึ้นมาในโลกยุคแรกที่สุด
 เป็นมนุษย์ยุคแรกที่สุดในโลก รู้จักทำมาหากินทำไร่ทำนา
 แล้วขโมยเบียดเบียนกันอยู่นั่นอย่างนั้น ด้วยความเห็น
 แก่ตัว. มนุษย์เหล่านั้นเดือดร้อนอย่างยิ่ง ก็ตกลงกันว่า
 จะมอบหมายให้ผู้มีอำนาจปกครอง, เขาเลือกเอาคนที่เก่งกล้า
 สติปัญญาสามารถร่างกายแข็งแรงขันน้ำเกรงขาม, เลือกคนนั้นให้
 เป็นผู้ปกครอง ช่วยดูแลอย่าให้มันขโมยกัน หรือประพฤติก
 ผิดต่อกัน. หน้ผู้ได้รับสมมุติคนนั้นก็ทำหน้าที่นั้น ภายใน

ขอให้ไปช่วยอบรมลูกเต็กๆ ทารกของเรา ให้มันมี
คุณธรรมข้อนี้เกิดขึ้นในนิสัย สนุกเมื่อทำงาน, ไม่ใช่
สนุกเมื่อกินเมื่อเล่น; นั้นมันไม่น่าให้เกียรติไม่น่าเคารพ
นับถืออะไร ถ้ามีความสุขพอใจเมื่อได้ทำงานแล้วก็ดีมาก.

เมื่ออาตมายังอยู่ที่บ้านยังไม่ได้บวช มีโอกาสที่จะ
เห็นเต็กตัวเล็ก ๆ, เต็กตัวเล็ก ๆ ของเราตามบ้านตามเรือน
นั้น พอมันมีเรื่องอะไรขึ้นมาสักหน่อย มันว่าหนูทำเอง หนู
ทำเอง, หนูทำเอง แย่งๆงานนั้นไปทำ, จะทำอะไรสักนิต
หนึ่ง จะหยิบของสักนิต จะกวาดขยะสักนิต ก็หนูทำเอง
หนูทำเอง; มาบวชเสียแล้วอย่างนี้ไม่ค่อยได้มีโอกาสดูเห็น.
เดี๋ยวมันจะเหลืออยู่หรือไม่ไม่รู้ น่าสงสัยเสียแล้ว ว่าที่บ้าน
ที่เรือนจะมีเต็กตัวเล็ก ๆ คอยแย่งว่า หนูทำเอง หนูทำเอง
อะไร หนูทำเองมีไหม? ถ้าไม่มีมันก็เปลี่ยนแปลงมาก เพราะ
ว่าเมื่ออาตมาเต็กๆก็เคยพูดอย่างนั้น, ฉันท่าเอง ฉันท่าเอง
แย่งแม่ทำแย่งพี่ทำ แล้วก็ทำให้เร็วที่สุด ให้ดีที่สุด ให้พอใจผู้
ใหญ่ที่สุด. ถ้าสัญชาติญาณอย่างนี้ยังเหลืออยู่ละก็ดีมาก มัน
เป็นรากฐานของวิริยะ แล้วก็จะอยู่กันอย่างง่ายตายที่สุด
สำหรับจะมีความสุข. ถ้าการทำงานเป็นสวรรค์แล้วก็มัน

ง่ายคายที่สุด ที่จะอยู่กันเป็นผาสุก เคี้ยวมันยังไม่ค่อยทำ
เด็กที่วัด ใช้ให้ทำมันก็ไม่ได้ทำ, ใช้ ๒-๓ คำมันก็ไม่ได้
ทำ จนซี่เกี้ยวใช้ก็เล็กกัน มันไม่มีว่าหนูทำเอง ฉันท่าเอง,
มันไม่ค่อยมีเสียแล้ว.

ไปกูกันใหม่ ไปชำระสะสางยกขึ้นมาใหม่ ให้มันเกิด
วิริยะ สนุกในการทำหน้าที่ ยกมือไหว้ตัวเองได้ ว่าเป็น
ผู้มีอะไรดีเพราะการทำหน้าที่. คนจะมีความสุขที่สุด ถ้า
ยกมือไหว้ตัวเองได้; ถ้าคิดว่าจะยกมือไหว้ตัวเองสักทีแล้ว
มันไหว้ไม่ลง, มันขะเขยงอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อนรท. รู้ไว้
ให้ทีเถอะ ว่ามันนรทอยู่นั้นแหละ, ไหว้ตัวเองไม่ลงคือ
นรท. พอนึกถึงความดีของตัว ยกมือไหว้ตัวเองได้ ออก
ปากมาชมเชยตัวเองได้ นั่นก็คือเมืองสวรรค์อยู่ที่นั่น มี
วิริยะต้องเป็นอย่างนี้.

บารมีข้อที่ ๗ เรียกว่า ขันติ แปลว่าอดทน ทาง
กายก็ได้ทางจิตก็ได้, อดทนทางกายเรื่องหนาวเรื่องร้อน
เรื่องเจ็บเรื่องไข้ ก็ทนได้. ทางจิตก็ว่า ถูกเขาตำว่าถูกเขา
สบประมาท หรือว่ากิเลสมันบีบคั้น กิเลสมันขี่คอ จะให้
ไปทำเลวทำชั่วเราทนได้. นี้เรียกว่าอดทนทางจิต นี้กิเลส

มันบีบคั้น ให้ต้องไปทำสิ่งที่ไม่ควรจะทำ มันก็วินาศกัน
 เท่านั้นแหละ. กิเลสตัวเล็กๆ มันก็ยังบีบคั้นขี่คอคน ให้
 สูดบุหรีก็ได้, สูดบุหรีแล้วมันละไม่ได้ เพราะมันอดทนการ
 บีบคั้นของกิเลสไม่ได้ มันก็สูดบุหรี. เตี้ยวน้ำก็ละไม่ได้
 มันต้องแอบสูดบุหรีอยู่, อดทนการบีบคั้นของกิเลสตัว
 เล็กๆ ก็ไม่ได้ จึงละการสูดบุหรีไม่ได้ แล้วก็ไปทำอะไร
 ที่เลวร้ายมากกว่านั้น เพราะอดทนความบีบคั้นของกิเลส
 ไม่ได้ นี้เรียกว่าขันติ.

ที่นี้เรื่องภายนอกทำไรทำนาทำอะไรก็ตาม มันต้อง
 อดทน ทนแดด ทนฝน ทนลม ทนเหนื่อย ทนยาก ทน-
 ลำบาก ทนเจ็บไข้เจ็บปวด ทนเขาแกล้งเบียดเบียน แกล้ง
 คำว่า แกล้งเบียดเบียน ทำตนเป็นศัตรู ก็ต้องทนได้ทั้ง
 นั้น. เราจะไปฆ่าเขา ไปอะไรตบเขานั้นไม่ถูก, เราจะ
 ต้องทน แล้วในที่สุดมันจะชนะได้เพราะความทน.

ทุกศาสนาเขาสอนให้เอาชนะเพราะความทนได้.
 ฉะนั้นขอให้ฝึกหัดอดทนไว้เถอะ, อย่าเห็นเป็นเรื่อง
 เสียเปรียบ อย่าเห็นเป็นเรื่องขี้แพ้ ไม่ใช่ขี้แพ้ นี่เป็น
 เรื่องชนะ ที่อดทนได้เป็นผู้ชนะ. ที่อดทนไม่ได้มันเป็นผู้

ผู้แพ้ แพ้แก่กิเลสเต็มตัว, แล้วไม่ทำอะไรก็จะแพ้แก่คนตัว
กันเต็มตัวขึ้นมาอีก ฉะนั้น ขอให้บูชาความอดทน.

เรื่องเกี่ยวกับ ความอดทนของพระพุทธเจ้า ใน
อรรถกถาในชาดกนั้น มีมากเหลือเกิน อดทน, แม้
พระพุทธเจ้าก็สอนเรื่องความอดทน ถึงขนาดที่ว่า ถ้าเขา
จับมาแล้วเอาเลื่อยมาเลื่อย หรือเอาเชือกหนังแข็งมีคมก็ได้
พันแข้งเข้าแล้วชักตู่ไปตู่มา มันบาดหนังเข้าไป เจ็บปวดก็
ทนได้ไม่โกรธ, บาดเนื้อเข้าไปก็ทนได้ไม่โกรธคนเลื่อย,
กระทั่งมันเลื่อยถึงกระดูก มันเจ็บที่สุดก็ทนได้ไม่โกรธ,
จนกระทั่งถึงเยื่อในกระดูก ก็ทนได้ไม่โกรธ. นี่ทนได้อย่าง
นี้ จึงจะเรียกว่าเป็นสาวกของเรา; ถ้าใครไม่ยอมทน
คนนั้นไม่ได้เป็นสาวกของฉัน ก็ของพระพุทธเจ้า. นี่
ท่านชักชวนถึงความอดทนถึงขนาดนี้. เรื่องอื่น ๆ ก็ยังมี
อีกมากมาย ทุกศาสนาก็สอนเรื่องความอดทนในทางทำ
ความดี ด้วยกันทั้งนั้น.

ฉะนั้นเราหัดอดทนไปตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ. สอน
ลูกเด็ก ๆ ทารกให้เขารู้จักความอดทน ในการทำงานมันก็
ต้องเหนื่อย. ในการสังคมซึ่งกันและกัน มันต้องกระทบ

กระทั่งคำทอทะเลาะวิวาทไปตามแบบของคนเหล่านั้น เรา
ต้องอดทน, แล้วเราจะต้องเป็นฝ่ายชนะ ผู้รุกรานจะต้อง
เป็นฝ่ายแพ้เสมอในที่สุด. เรื่องทำมาหากิน ที่มันยาก
จนไม่พอกินเพราะมันไม่อดทน; ถ้าอดทนก็จะทำได้
ก็จะต้องมีกิน, ก็จะต้องเหลือกิน. แต่หนักลำบากสัก
หน่อยก็ไม่เอาแล้ว เพราะว่าไม่ยอมทำงานมีอยู่ก่อนแล้ว
พอทำงานเข้าลำบากก็ไม่อดทนก็เลิกเสีย.

เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมาในโลกมาก เรื่องความ
ไม่อดทนของมนุษย์ ค้นคว้าหาสิ่งทุ่นแรง เครื่องจักรทุ่นแรง
มาใช้แทน คิดว่าเป็นผลดี ในที่สุดมันตระหลบหลังเป็น
ผลร้ายทั้งนั้น เกิดปัญหามากมายประการเกี่ยวกับเครื่องทุ่น
แรงเข้ามา ทำให้มนุษย์พวกหนึ่งซึ่งเคยก็ไม่ต้องทำงาน,
แล้วพวกหนึ่งก็ใช้เป็นเครื่องเอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง . เป็น
เรื่องยุ่งไปหมด. เรื่องทำนาคด้วยเครื่องจักรนี้ เขาว่าดี
เตี้ยนั้นก็ชักจะรู้สึกแล้วว่าสู้ทำนาคด้วยควายไม่ได้, บางทีทำนาค
ด้วยคนอย่างสมัยตึกดำบรรพ์ยังจะดีกว่าเสียอีก มันจะมีงาน
ทำเต็มมือกันทุกคน มีกินมีใช้สม่ำเสมอไม่เหลือมรดกสูง
มันยังมีความดีอย่างนี้.

ฉะนั้นขอให้อดทน และเมื่ออดทนให้รู้สึกเป็น
 สุขสนุกสนานไปเลย, มันก็ไม่มีปัญหา, ไม่ใช่เสียเกียรติ
 ไม่ใช่ขี้แพ้ ไม่ใช่โชคร้าย. นี่พอเหนื่อยเข้าสักหน่อยก็เห็น
 เป็นเรื่องเสียหาย เป็นเรื่องโชคร้าย เป็นเรื่องเกลียดชัง,
 ก็เลยไม่ต้องอดทนกัน. ไม่รู้จักความอดทน ไม่เป็นสาวก
 ของพระพุทธเจ้า ต้องรอดได้ จึงจะประสบความสำเร็จ. เจียวนี้
 คนหนุ่มๆ ที่เล่าเรียนมาเสร็จแล้ว ไม่มีงานทำง่ายเขาก็ไป
 ขโมย มันรอดไม่ได้ ทนไม่ได้. นี่ที่เรียนเสร็จแล้วจะต้อง
 ไปเป็นขโมยนี้ จะมากขึ้นทุกทีๆ เพราะว่าสอบได้ปีหนึ่ง
 หลายนๆ همینคน, ไม่มีงาน ทำทนไม่ได้ก็ต้องไปเป็นอันธ-
 พาลตามถนน, คนที่สอบได้ปริญญาแล้วก็ไม่สมัครทำงาน
 กวาดถนน ไม่สมัครทำงานล้างท่อ ไม่สมัครทำงานอย่างนั้น
 มันก็ต้องไปเป็นขโมยแหละ, เพราะอดทนไม่ได้ ให้ความความ
 อดทนว่าเป็นสิ่งสูงสุด. พระพุทธภาษิตมีมากเหลือเกิน
 เรื่องสรรเสริญความอดทน กระทั่งว่าเป็นเครื่องประดับห้างด-
 งาม. ให้มองดูบุคคลผู้อดทนว่าเป็นผู้ทิ้งดงาม กำลังสวม
 เครื่องประดับทิ้งดงาม, จนกระทั่งว่าจะหมดกิเลส บรรลุ
 มรรคผลนิพพาน ก็ด้วยความอดทนเป็นพื้นฐาน ทังนั้น.

ที่นี้ บารมีที่ ๘ เรียกว่า อธิษฐานะ. *อธิษฐานะ* แปลว่า *ตั้งมั่น*, *อธิ* แปลว่า *ทັບ*, *ฐานะ* แปลว่า *ตั้ง*, *ตั้งทັบ*; หมายความว่าจิตปักแน่นลงไป ในวัตถุประสงคฺ์ ที่ตนมี. ตนมีวัตถุประสงคฺ์จะทำอะไร จะได้อะไร ต้องการอะไร แล้วจิตปักแน่นลงไปที่นั่น เรียกว่าอธิษฐานะ; ถ้าอยากเป็นพระพุทธเจ้า ก็ปักแน่นลงไปที่ความเป็นพระพุทธเจ้า. เที่ยวนี้ใครอยากจะเป็นอะไร เป็นวัตถุประสงคฺ์ ขอให้จิตปักแน่นลงไปที่นั่น เรียกว่าอธิษฐานะ ก็คืองาน ที่ทำนั้นแหละ. เราจะต้องทำงานอะไร จิตต้องปักแน่นลงไปในงานอันนั้น งานอันนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี. เที่ยวนี้คำว่าอธิษฐานะนั้นไม่ค่อยจะมี ก็เพราะมันเนื่องมาจากไม่อดทน ถ้าเราปักแน่นลงไปว่าจะต้องได้อะไร จะต้องเป็นอะไร มันก็ต้องได้ ขอให้มื่อธิษฐานะ.

มีคำพูดที่ยาวออกไปเรียกว่าสัจจาธิษฐาน, สัจจาธิษฐานะ สัตยาธิษฐาน ความสำคัญอยู่ที่ว่าอธิษฐานะ. *อธิษฐานปักใจมั่นลงไป* ในวัตถุประสงคฺ์ ด้วยความสัตย์ความจริง. เป็นพระอย่างนี้เป็นพระที่ดีที่สุด, เป็นฌเณรที่ดีที่สุด เป็นอุบาสกที่ดีที่สุด, เป็นอุบาสิกาที่ดีที่สุด, ด้วยการตั้งจิต

อธิษฐาน แล้วมันก็ไม่ไปไหนเสีย ก็ต้องได้. ถ้าไม่อย่างนั้น
กิเลสมันจะมายั่วเอาไป จะพาเอาไป จะดึงเอาไป, ความรู้สึก
ฝ่ายต่ำมันมาลากเอาไป, ถ้าเราไม่ลงหลักให้มันคง จึงหมาย
ความว่าลงหลักมันคง จนสิ่งเหล่านี้มันลากเอาไปไม่ได้.

บารมีที่ ๙ เรียกว่า เมตตา—ความเป็นมิตร. ความ
เป็นมิตร ก็คือความรักชนิดหนึ่ง เป็นเรื่องทางจิต แล้วก็
บริสุทธิ์ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์. ความรักอีกชนิดหนึ่งนั้น
เป็นเรื่องความรักทางเนื้อหนัง ไม่บริสุทธิ์ เป็นที่ตั้งของกิเลส
เป็นที่ตั้งของกามารมณ์, นั่นเป็นความรักอย่างที่มีกันตาม
ธรรมดาทางเพศ ทางสัตว์เดรัจฉานก็มี อะไรก็มี; เป็นความ
รักทางฝ่ายภายนอก คือทางฝ่ายเนื้อหนัง ตั้งอยู่ได้ด้วยอำนาจ
ของกิเลส. ธรรมชาติสร้างให้มีต่อม แกลนด์ สำหรับจะรู้สึก
ทางเพศ เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์. ถ้ารักฝ่ายเนื้อหนังอย่างนั้น
ก็เรียกว่าความรัก ไม่ใช่เมตตา. เมตตาคูรั้งไม่มี, มันมีแต่
รักทางวัตถุทางเนื้อหนัง. ถ้ามันจะเกิดมีรักอย่างเมตตาขึ้น
ในคูรั้ง มันก็เป็นสองรักซ้อนกันอยู่; แต่มันหายากเพราะ
ความรักทางเนื้อหนังมันรุนแรงเหลือเกิน มันครอบงำเอา
เสียหมด.

เทียนเมื่อพูดถึงว่าเมตตา ก็คือความรักโดยธรรมะ ไม่เกี่ยวกับเนื้อหนัง, เนื้อหนังไม่ถูกต้องกันเสียได้ ก็มี ความรักถึงที่สุดได้ ด้วยความรักชนิดที่เรียกว่าเมตตา เป็น เรื่องจิตล้วน ๆ แล้วก็รักผู้อื่น เพราะว่าเหตุผลหลายอย่าง ตั้งแต่เราเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน เราก็รักกัน หรือว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เราก็ต้องรักกัน หรือมัน มีความรู้สึกมีเพื่อน สัจชาตญาณของการมีเพื่อน รู้สึกต้องมีเพื่อน มันก็รักอย่างเพื่อน ฉะนั้นความรักที่ไม่เกี่ยวกับ กิเลสหรือกามารมณ์ ก็เรียกว่าเมตตา เป็นพ่อแม่รักลูก ก็ยังเป็นเรื่องของเมตตา รักครูบาอาจารย์ รักอะไรทำนองนี้ ก็เป็นเรื่องของเมตตา กระทั่งรักสัตว์ทั้งหลายเกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นก็เมตตา.

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ทำลายความรักแบบเนื้อ หนังนั้นเสีย แล้วก็มีความรักในทางจิตทางวิญญาณ คือเมตตา แล้วก็บำเพ็ญให้มาก ไม่ให้มีขอบเขตไม่เจาะจงกรณี การให้ ทานนั้นยังมีขอบเขตเจาะจงกรณี มีขอบเขตจำกัด ถ้าเมตตา แล้วก็ไม่มีขอบเขตจำกัด รักชีวิตทั้งหมดเสมอกันหมด ไม่ เจาะจงกรณีเพื่ออย่างนั้นเพื่ออย่างนั้น อย่างนี้เรียกว่าเมตตา

รักด้วยความรักที่เป็นธรรมะ ความรักที่เป็นธรรมะเขาเรียกว่าเมตตา ความรักที่เป็นกิเลสเนี่ยเขาเรียกว่ากามารมณ์ เคี้ยวหนัก ๆ ไม่เข้าใจคำเหล่านี้เอาไปปนกันยุ่ง แล้วก็บูชากามารมณ์แทนเมตตา มันก็เลยมีปัญหายุ่งยากลำบากมาก เพราะไปบูชาสิ่งที่เป็นข้าศึกเลวร้ายเนี่ยเสีย

ฉะนั้นรู้จักเมตตา รู้จักสอนให้เมตตา รู้จักทำไปด้วยเมตตา ไม่หวังอะไรที่จะตอบแทนเป็นวัตถุ มันเป็นความรักโดยบริสุทธิ์ โดยธรรมะ เมตตาคำนี้นแหละที่เป็นต้นเหตุของคำว่าพระศรีอารียเมตไตรย เมตไตรยคือมีเมตตา แปลว่าเป็นรากฐานของเมตตา ศาสนาพระเมตไตรยเนี่ยเต็มไปด้วยเมตตา. ฉะนั้นเลยไม่มีการเบียดเบียนไม่มีอะไรหมก มีแต่การช่วยเหลือ มีแต่ความรักอย่างมิตร เป็นโลกที่ผาสุกอย่างยิ่ง, เป็นศาสนาที่สูงสุด คือสมบูรณ์ทั้งทางวัตถุและจิตใจ, ไม่มีเรื่องกิเลสเข้ามาเกี่ยวข้อง

บารมี สุตท้าย ที่ ๑๐ เรียกว่า อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย หรือเพ่งเฉยอยู่. ที่เป็นบารมีนี้ไม่ใช่เวทนา, ไม่ใช่ทุกข์ขมสุขเวทนา, แต่เป็นความรู้สึกที่ปกติอยู่ได้ เฉยอยู่ได้ เป็นปกติอยู่ได้, เราจะเฉยได้เมื่อช่วยไม่ได้, เมื่อ

มันช่วยไม่ได้ ไม่มีทางจะช่วยได้มันก็เฉยได้ ก็เรียกว่า
 อุเบกขา. เมตตาก็รัก กรุณาก็ช่วย มุทิตาก็ยินดีด้วย; แต่
 ถ้ามันเป็นไปไม่ได้ เหลือวิสัย ก็ต้องอุเบกขา. ฉะนั้น
 อุเบกขานี้มันจำเป็นต้องใช้ เมื่อช่วยไม่ได้; ถ้ามีฉะนั้น
 จะมาเป็นทุกข์ มาเป็นทุกข์เสียเองเพราะว่าช่วยเขาไม่ได้.
 ฉะนั้นอย่าต้องเป็นทุกข์เสียเอง เพราะว่าช่วยเขาไม่ได้จึง
 อุเบกขา,

ที่นี้อุเบกขาเมื่อเห็นจริง, เมื่อเห็นว่ามันเป็น
 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเช่นนั้นเองตามธรรมชาติแล้ว
 มันก็เฉยได้; นี้อุเบกขาเมื่อเห็นจริง.

ที่นี้ อุเบกขาในการปฏิบัติธรรม เมื่อมันเข้ารูป
 เมื่อเข้ารูปแล้ว มันจะเจริญ, เมื่อปฏิบัติศีล สมาธิ
 ปัญญาเข้ารูปแล้ว ก็ปล่อยไปได้ เฉยอยู่ได้ มันจะเป็น
 ไปเอง เมื่อญาณทัสสนะต่างๆ เข้ารูปแล้วปล่อยได้ มันจะ
 เป็นไปเอง. นี้อุเบกขาในเรื่องของ โพชฌงค์ ๗ จะมีคำว่า
 อุเบกขา บัณฑิติ สมานิ อุเบกขา นี้เฉยได้เมื่อมันเข้ารูป,
 เขาเปรียบอุปมาเหมือนกับว่าเราขับรถม้าลาก หรือขับเกวียน
 วัวลาก; เมื่อทุกอย่างมันเรียบร้อย ถนนก็ดี ไร่ก็ดี,

คือหมด มันเข้ารูปก็ปล่อยได้, ไม่ต้องทำหน้าที่อะไร, มักก็วิ่งไปตั้งปลายทางได้, อย่างนี้เรียกว่าอุเบกขาเมื่อมันเข้ารูป ในทางจิตใจก็มี อย่างเรื่อง โพชฌงค์ ๗, ไปศึกษาเอง.

เมื่อธรรมะเข้ารูปเฉยก็ได้, เมื่อเห็นจริงมันเฉยเอง เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาแล้วมันเฉยเอง. ที่นี้สำหรับชาวบ้าน มันเฉยเมื่อช่วยไม่ได้หรือทำอะไรไม่ได้, บางกรณีก็ต้องเฉยเหมือนกัน. เฉยทั้งหมดจนเป็นบารมีทั้งนั้น คือมันไม่ทำให้เกิดปัญหา ไม่ทำให้เกิดทุกข์ เพราะฉะนั้นเฉยให้ถูกต้อง, อย่าเฉยในเมื่อมันไม่ควรจะเฉย, นั่นมันขี้เกียจต่างหากเล่าไม่ใช่อุเบกขา. เอาคำว่าขี้เกียจมาอ้างเป็นอุเบกขา แล้วก็ไม่ทำงาน นี่มีอยู่มากนะ ระวังให้ดี; อย่างนั้นอุเบกขาขี้เกียจไม่ต้องการ.

นี้เรียกว่าบารมีทั้ง ๑๐ นี้ มีอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านทำมาอย่างนี้, เราจะเดินตามท่านอย่างไร? นี้เรียกว่าแนวทาง การบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง. เราตั้งใจจะทำให้ดีให้เต็ม; แต่ถ้ามันผิดแนวทาง มันไปทางไหนไม่รู้ อย่างน้อยเราต้องอาศัยหลักของพระธรรมของพระศาสนาเป็นแนวทาง แล้วทำให้ถูกแนวทาง; เช่นบารมี ๑๐

ประการนี้เป็นต้น, แล้วยังมีอีกมาก. แนวทางที่เอามาใช้
ได้ยังมีอีกมาก ที่สำคัญที่สุดเป็นกลางที่สุด ก็เช่นอวั
จฺจํคิกมคฺค.

อวัจฺจํคิกมคฺคเป็นทางบำเพ็ญบารมีได้.

ถ้าเราต้องการจะได้ประโยชน์ทางโลก ก็ถูกแนวทาง
ของโลก. โลกนี้ ปุณฺณธรรมตานี้ มีทรัพย์สมบัติเพียงพอ,
มีชื่อเสียงเพียงพอ, มีคนรักใคร่เพียงพอ, ก็พอแล้ว, ทำให้
ถูกแนวทางนี้ ก็เรียกว่าพอแล้วในโลก. แต่ถ้าเป็นเรื่อง
โลกุตตระต้องทำกันจนหมดกิเลส จนวิมุตติหลุดพ้น เป็น
เรื่องของสุญญตา. ในโลกนี้เป็นเรื่องของอัตตา มีตัวตนอย่าง
โลกก็ทำให้อัตตาเจริญถึงที่สุด, พอมันหมดทำไปมันเบื่อแล้ว
มันก็จะหม่นไปอนัตตาหรือสุญญตา ก็ทำไปถึงที่สุด คือปล่อย
วาง ไม่ยึดถือสิ่งใดๆ เรียกว่าวิมุตติหลุดพ้น, ฉะนั้นบำเพ็ญ
บารมีในรูปร่างเดียวกัน มุ่งหมายต่างกันก็ยังได้เช่นว่าปฏิบัติ
อวัจฺจํคิกมคฺคมีองค์ ๘ เพื่อผลเป็นโลกก่อนก็ได้; เมื่อถึงที่
สุดแล้วจึงให้มีผลเป็นโลกุตตระหลุดพ้นปล่อยวางก็ได้เหมือน
กัน แม้บารมี ๑๐ ประการ สำหรับพระพุทธเจ้าโดยตรงที่ได้

อธิบายไปแล้วนั้น. เราเอามาปรับปรุง เพื่อประโยชน์อยู่ใน
โลกนี้ก็ยังคงให้เหมือนกัน มันทำแค่เพียงขนาดหนึ่ง ไม่เต็มที่
ถึงโลกุตตระ ทำอย่างอยู่ในโลกียะ เป็นอัคราไม่ถึงชั้น
อนัตตา.

....

เอาละ, สรุปความกันเสียที่ว่า บารมี แปลว่า การ
ทำให้เต็ม ทำอะไรให้เต็ม ทำความเป็นมนุษย์ให้เต็ม, เป็น
มนุษย์ไม่เต็มใช้ไม่ได้ ละอายสุขันละอายแมว. ถ้าเป็น
มนุษย์ที่ไม่เต็ม ต้องบำเพ็ญบารมีให้ความเป็นมนุษย์ของเรา
เต็ม บารมีเป็นไปโดยสัญชาตญาณ โดยวิวัฒนาการของ
ธรรมชาติ แต่มันน้อย มันช้า มันไม่ทันใจ. อยู่เอาเพียง
เท่านั้นเลย อย่าเอาเพียงเท่าที่มันเป็นไปตามวิวัฒนาการโดย
ธรรมชาติ, เอาโดยเราทำให้มันเต็มเร็วๆ ให้ทันอกทันใจ.

ทางวัตถุเรามีการศึกษาก้าวหน้า ทางเทคโนโลยี
อะไรเหล่านี้ ทางจิตก็ควรจะเป็นอย่างนั้น; ควรจะมีความ
รู้แบบเทคโนโลยี มาพัฒนาจิตใจให้ไปเร็ว, มีความเต็ม
แห่งมนุษย์โดยเร็วก็ได้แก่การบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่างที่ว่า.
ถ้าทำอย่างเต็มที่ ทำอย่างรวดเร็วเหมือนเทคโนโลยีนี้ก็จะได้,
เราสามารถเร่งให้มันเร็วได้ เร็วได้ ยิ่งทำได้ก็ยิ่งเร่งให้เร็วได้

ลำดับแห่งการบำเพ็ญมันเลื่อน เลื่อนขึ้นไป ก็หมายความว่า มันเร็วขึ้น ๆ.

ในชีวิต ชีวิตนี้คุณเออะ มันเป็นการมีตลอดชีวิต มันตั้งต้นมาช้า ๆ เราพิจารณาให้เร็วขึ้น ; เมื่อเด็ก ๆ มันมาอย่างธรรมชาติ บารมีของเด็กมันก็ช้า แต่เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ แล้วก็สามารรถทำให้เร็วได้. แต่ต้องมีความรู้ที่ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วมันจะบารมีไปหากามารมณ์ เป็นความตกต่ำ เป็นฝ่ายต่ำ, ต้องรู้เท่าทันควบคุมให้เป็นไปในฝ่ายสูง จึงจะเรียกว่าบารมีที่ถูกต้อง.

ทีนี้สำหรับลูกเด็ก ๆ ลูกทารกนี้แล้ว บิดามารดา ครูบาอาจารย์นั้นแหละมีความสำคัญมาก อย่าได้ละเลยเลย. บิดามารดาครูบาอาจารย์ ช่วยเอาใจใส่ ให้การบำเพ็ญ บารมีของลูกเด็ก ๆ เป็นไปอย่างถูกต้องและโดยเร็ว. อย่าปล่อยเขาไปตามบุญตามกรรมเลย ; นั้นเพราะไม่รู้จัก ไม่รู้จักสิ่งสำคัญ, เห็นสิ่งสำคัญว่าไม่สำคัญ เห็นสิ่งไม่สำคัญ ว่าสำคัญ ก็เลยไม่ได้ช่วยเด็ก ๆ ให้ออกตัว.

ทีนี้คำว่า บารมีนี้ ให้ถือว่าสำหรับชีวิตทั้งหมด ; อย่าถือว่าบารมีนี้สำหรับพระพุทธเจ้า สำหรับพระโพธิสัตว์

สำหรับพระอรหันต์เท่านั้น. ขอให้ถือว่าทุกชีวิต, ทุก
 ระดับทุกชีวิตจะต้องบำเพ็ญบารมีให้ถึงปลายทางเสีย
 โดยเร็ว. แม้เราเป็นคนธรรมดา ก็บำเพ็ญบารมีให้เต็ม
 เสียโดยเร็ว, บำเพ็ญบารมีอย่างโลก ๆ อย่างโลกิยะ ให้มันเต็ม.
 พอเต็มแล้วก็บำเพ็ญบารมีอย่างโลกุตตระหรือถ้าฉลาดก็ให้
 มันเป็นคู่กันไปเคียงขนานกันไปก็ได้ มันไม่ขัดกันดอก
 เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่จะให้รอดให้พ้นเหมือนกันหมด. อย่า
 เข้าใจว่า ประพฤติธรรมะแล้วไม่เจริญในโลก; ถ้าเอาความ
 เจริญในโลกแล้วประพฤติธรรมะไม่ได้ นั่นคนหลับตาพูด,
 อย่าไปเชื่อ ทำให้ถูกกับเรื่องเถอะ มันจะมีผลดีพร้อมๆ กัน
 ไป. เรื่อง การให้ทาน เรื่อง การรักษาศีล เรื่อง การ
 หลีกออกจากกามารมณ์ เรื่อง ปัญญา สัจจะ วิริยะ ทำให้
 ถูกเถอะ จะมีผลพร้อมๆ กันไป; ในทางโลกเราได้ผล
 ก่อน, ในทางโลกุตตระจะได้ผลทีหลัง.

เอาในที่สุคนธ์ ขอให้ถือว่า ทุกคนควรบำเพ็ญ
 บารมี. ในคนทุกคนมีสิ่งที่เรียกว่าจิต สิ่งทีเรียกว่าจิตนั้น
 เป็นสิ่งที่เหมาะสมและพร้อมที่จะบำเพ็ญบารมี หรือจะใช้
 เป็นเครื่องบำเพ็ญบารมี ทุกคนมีจิต ในจิตนั้นมีเชื้อแห่ง

ความเป็นพุทธะอยู่ทุกจิต, แม้มันจะยังจิตต่ำมาก มันก็มีเชื้อ
แห่งความเป็นพุทธ จะรู้ จะตื่น จะเบิกบานอยู่ด้วยกันทุกจิต.
ฉะนั้นคนทุกคนมีจิต, ทุกคนเหมาะสมที่จะบำเพ็ญบารมี
จึงขอร้องให้พิจารณา ให้เห็น ให้เห็นแจ้ง ทำไปให้ได้รับ
ประโยชน์แท้จริง ซึ่งมันจะได้จริงๆ ตามที่ควรจะได้.

นี่เรียกว่าการบำเพ็ญบารมีที่ถูกแนวทาง เป็นบัจจัย
ที่ ๕ อันคัมที่ ๑๒ ที่มีมนุษย์จะต้องมี เพื่อให้ชีวิตทางฝ่ายจิต
ฝ่ายวิญญาณ เจริญงอกงามก้าวหน้าไปจนถึงที่สุด, คู่กับฝ่าย
กาย ที่ได้บัจจัยเพียง ๔ มันก็พอแล้ว อย่าเอามากนักเลย.

อาตมาเห็นว่าการบรรยายนี้ สมควรแก่เวลา หวัง
ว่าท่านทั้งหลายจะได้เอาไปคิดนึกตรึกตรอง ใช้ให้สำเร็จ
ประโยชน์ ทั้งในส่วนตัววิชาความรู้และส่วนการปฏิบัติ เต็ม
ตามความสามารถของตน ก้าวหน้าในธรรมของพระศาสนา
ผู้เป็นที่พึ่งของเราทั้งหลายได้ทุกทิพาราตรี.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

รายนามผู้บริจาคเงินค่าพิมพ์หนังสือ

๑. แพทย์หญิงกรรณิการ์ เบ็ญจพงษ์	๕๐๐ บาท
๒. ทันตแพทย์หญิงพัชรี กัมพลานนท์	๕๐๐ บาท
๓. นายแพทย์สมบัติ - แพทย์หญิงสุนีย์ สรรพกิจ	๔,๐๐๐ บาท
๔. คุณศิริพร นลวชัย	๓,๐๐๐ บาท
๕. คุณแหวด - คุณเมณฑา สุขเจริญ	๕๐๐ บาท
๖. คุณทองอยู่ นาคพงศ์	๕๐๐ บาท
๗. คุณมนู - คุณทองเกลียว ลำช้า	๕๐๐ บาท
๘. คุณเจริญ - คุณจันทราทิพย์ ดำรงรัตน์	๕๐๐ บาท
๙. คุณจรัส - คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์	๑,๐๐๐ บาท
๑๐. คุณเมณฑิตี ลำช้า	๒๕๐ บาท
๑๑. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๔๐๐ บาท
๑๒. คุณฉันทนา ลำช้า	๑๐๐ บาท
๑๓. คุณเยี่ยมศักดิ์ วงษ์เมฆ	๑๐๐ บาท
๑๔. คุณสุกัญญา วชิรบรรจง	๕๐ บาท
๑๕. พ.ญ. เสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์	๑๐๐ บาท

รวม ๑๒,๐๐๐ บาท

ภาษามโน

ภาษามโน คือ ภาษาที่คิดในใจ
 ภาษามโนเป็น ภาษาที่พูดกับตัวเอง
 ภาษามโนคือ ภาษาที่คิดในใจ
 ที่คนอื่นไม่รู้ใจ

ความหมาย :-

"ได้ใจในใจ" คือ ได้ใจที่คิดในใจ
 นึกถึงตัวเอง ในใจที่คิดในใจ

"เข้าใจในใจ" คือ เข้าใจในใจ
 ที่คิดในใจ ได้ใจที่คิดในใจ
 นึกถึงตัวเอง ในใจที่คิดในใจ

"ภาษาใจในใจ" คือ ภาษาที่คิดในใจ
 แต่คนอื่นไม่รู้ใจ
 ภาษาที่คิดในใจ
 นึกถึงตัวเอง ในใจที่คิดในใจ

Dr. S. S. S.

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๘	๓๑.	ปฏิจางสมุปบาทคืออะไร?	๑
๒.	ศิลป์แห่งการดู ด้วยญาณทัสม์มีปัญญา	๑	๓๒.	เค้าเงื่อนของธรรมะ และ อิทัปปัจจยตา	๑
๓.	ศิลป์แห่งการมีพระพุทธรเจ้า อยู่กับเนืองกับตัว	๑	๓๓.	การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑	๓๔.	พุทธศาสตร์ กับ โสยศาสตร์	๑
๕.	ธรรม ๒๕ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒
๖.	พูดกับแตร	๑	๓๖.	อิทัปปัจจยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๙.	ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๓๙.	มรดกธรรมค่ากลอน	๑
๑๐.	ความมีความสุขพอนามัยทางจิต	๒	๔๐.	ทิศทั้งหก	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมค่ากลอน	๑	๔๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ	๒
๑๒.	นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้	๒	๔๒.	ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๑๓.	ธรรมพรวนใหม่	๓	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑
๑๔.	ตงดาช่วยได้	๑	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๔๗.	อะไรๆ ในชีวิตสักแต่ว่า เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว	๑
๑๘.	พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๔๘.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๔๙.	ศีลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง	๒	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑
๒๑.	การปรุ้งเป็นทุกข์อย่างยิ่ง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๕๒.	ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต	๑
๒๓.	ปัญญาภิริยาวัตถุ	๑	๕๓.	ฟ้าสว่างทางการเมือง	๑
๒๔.	พ่อแม่สมบุรณแบบ	๒	๕๔.	ธรรมสังฆะของสมถวิปัสสนา แห่งยุคปรมาณู	๑
๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๕๕.	ฟ้าสว่างทางปรมัตถ, อภิธรรม, อุบาสิก และบรรพชิต	๑
๒๖.	ธรรมกถิและธรรมกิตา	๑	๕๖.	ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑
๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑	๕๗.	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง ความสุข	๑
๒๘.	โลกพระศรีอารยย์อยู่แค่ปลายจุก	๒	๕๘.	แนวสังเขปทั่วๆ ไปของการ พัฒนา	๑
๒๙.	การทำงานเพื่อนาน	๑			
๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑			

มองฟ้าปะดิน.

แรกมองฟ้า ก็เห็นว่าง อย่างเขาวัว
ไม่เห็นพวก เทวดา คลาสวรรค์
ยังมองไป ยิ่งว่างมา สารพรรณ
จิตใจมัน ยิ่งเห็นว่าง อย่างสุดใจ

กลับได้เห็น สาระหนึ่ง ซึ่งความว่าง
มอบให้อย่าง แก่นสาร ปานดินใหม่
เป็นแผ่นดิน เย็นและหยุด กว่าจุดใด
ทรงคุณใหญ่ เรียก "อมตะ มหานคร"
เป็นที่ตั้ง เย็นสนิท แห่งจิตว่าง
กิเลสสร้าง ทุกข์หาย ไร้โศกสร
เป็นแดนดิน ที่คงมั่น นิรันดร
นี่แลตอน ที่มองฟ้า แล้วปะดิน ฯ

W. S. S. S.